

Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

A Tamási Kistérség Fejlesztési Lehetőségeinek Komplex Vizsgálata

Készítette: Áldorfai György, Czabadai Lilla, Kozma Eszter,
Lankó Anita, Msc. II. évf.

Konzulens: Dr. Goda Pál, tanársegéd

Agrártudományi Szekció
Gödöllő, 2012.

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés	3
2	Szakirodalom.....	4
2.1	Rendszerek meghatározása tipizálása és fejlődése	4
2.2	Általános rendszerelmélet és hatásai	5
2.3	Rendszerelméletek vizsgálata.....	6
2.3.1	Keresztmetszeti rendszervizsgálat	6
2.3.2	Fejlesztés típusú rendszervizsgálat	8
2.3.3	Funkcionalista rendszervizsgálat	9
2.3.4	Mélyreható rendszervizsgálat	10
2.3.5	Holisztikus rendszervizsgálat.....	11
2.4	Általános pókhálóelmélet	12
2.5	Pókháló-entrópia	12
3	Anyag és módszertan	14
3.1	Anyag bemutatása	16
3.1.1	Tamási kistérség.....	16
3.1.2	Adatbázis.....	18
3.1.3	Kérdőíves felmérés	19
3.2	Alkalmazott módszertan.....	19
3.2.1	Rendszerelmélet.....	19
3.2.1.1	Térségi indexek vizsgálata és fenntarthatósági vizsgálat.....	19
3.2.1.2	Pillérek közti kapcsolat	22
3.2.2	Dokumentumelemzés.....	22
3.2.3	Hipotézis	23
3.2.4	Szenárióelemzés	23
3.2.5	Összehasonlítás	24
4	Eredmények.....	25
4.1	Kiindulási állapot	25
4.2	Dokumentumelemzés	27
4.3	A fejlesztés scenáriók	29
4.3.1	A fejlesztés korlátjai.....	29
4.3.1.1	Pesszimista scenárió.....	29
4.3.1.2	Absztrakt scenárió	30
4.3.2	Fejlesztési scenáriók és hatásvizsgálatuk bemutatása	30
4.3.2.1	„Merész” scenárió	31
4.3.2.2	Infrastrukturális scenárió.....	31
4.3.2.3	Környezeti, gazdasági, turisztikai („KGT”)scenárió	33
4.4	Összehasonlítás	34
4.5	Hipotézisek bizonyítása.....	35
5	Következtetések és javaslatok	37
5.1	Javaslat	39
6	Összefoglaló	42
7	Irodalomjegyzék.....	43
7.1	Szakirodalom.....	43
7.2	Egyéb irodalom	44
8	Ábra és táblázat jegyzék.....	45
9	Melléklet.....	46

1 Bevezetés

A tudományos diákköri pályamunkánk témája a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségek közé sorolt Tamási kistérség adottságainak és fejlesztési lehetőségeinek vizsgálata egy összetett mutatórendszer, valamint a kistérségi tervdokumentum elemzésének segítségével.

Kutatásunk célja olyan problémakörök feltárása volt, melyeket korábban, a fejlesztési dokumentum készítése során nem ismertek fel, nem azonosítottak. Mivel a legutolsó fejlesztési programot 2008-ban adták ki, célunk volt az említett terv naprakész javaslatokkal történő frissítése is, melyek figyelembe veszik az EU-csatlakozás óta bekövetkezett nagymérvű változásokat a gazdasági életben.

Kapott eredményeinket alapul véve olyan kitörési pontokat kerestünk, melyek egy-egy fejlesztési csomagba ágyazva olyan lehetőségeket teremthetnek, amelyeknek köszönhetően egy életképesebb kistérség jöhetne létre.

Tanulmányunknak nemcsak a kistérségi önkormányzatok, civil szervezetek, társulások és vállalkozások vehetik hasznát, hanem a régió más kistérségei, települései is, ha fejlesztési terveik és jövőképük elkészítéséhez hasonló komplex elemzési stratégiát vesznek alapul.

Pályamunkánk elkészítése során az előzetes ismertanyagunkra építve olyan fő problémaköröket fogalmaztunk meg, melyekből később kialakítottuk hipotéziseinket. Mindenekelőtt szembetűnőek a kistérség infrastrukturális hiányosságai, a mezőgazdaság térvesztése után bekövetkezett alacsony foglalkoztatottság és funkcióhiány. Mindezen problémákra a kistérség jelenlegi fejlesztési dokumentuma nem ad naprakész válaszokat, javaslatokat, illetve nem fogalmaz meg a helyi adottságokra épülő jövőképet.

Kutatásunkban a szakirodalom feldolgozását követően elvégeztük a helyzetfeltárást, hogy a lehető legteljesebb és legfrissebb képet kapjuk a Tamási kistérségről. Az ezt követő fejezetben ismertetjük az általunk használt adatbázist és módszertant, mely vizsgálatunk alapját képezi és a levont következtetés megértéséhez nélkülözhetetlen. Mindezek után bemutatásra kerültek a leginkább reálisnak tekinthető fejlesztési scénáriók, az ezekre épülő hatásvizsgálatok és megfogalmaztuk kritikáinkat a létező fejlesztési tervvel kapcsolatosan, melyből levontuk következtetéseinket és javaslatokat tettünk a kistérségi adottságokon alapuló kitörési pont megalkotására.

2 Szakirodalom

Az első fejezetben a tudományos diákköri munkánk elméleti háttérét mutatjuk be. A rendszerelmélet alaptételei, valamint kapcsolódásuk a tértudományokhoz fontos kiindulópontja a vizsgálatunknak; rövid áttekintésük fontos az általunk használt elemzési módszer megértéséhez, melyet GODA (2012) doktori értekezése nyomán pókháló-entrópia vizsgálatnak nevezünk.

A magyar tértudományok történetében már a kezdetektől fogva többször alkalmaztak rendszerelméleti megközelítést, melynek célja a lezajló folyamatok alaposabb megértése GODA (2012).

2.1 Rendszerek meghatározása tipizálása és fejlődése

A rendszerelemekből felépülő rendszereket nem elegendő az elemek alapján megismerni, azokat egészében is vizsgálni kell, valamint a köztük lévő kapcsolatokat is fel kell térképezni. A rendszerelmélettel foglalkozók közül többen is meghatározták a rendszer definícióját. Ezen fogalmi meghatározások közös vonása, hogy az elemek sokaságaként értelmezik a rendszereket és ezen elemek valamely elv szerint kapcsolódnak, és így képeznek egységes egészet.

A rendszereket különböző szempontok alapján számos típusba sorolhatjuk. Struktúrájuk szerint valós és absztrakt (analitikus) rendszert különböztethetünk meg. Az előbbi esetében olyan rendszerről beszélünk, mely energiát vagy anyagiságot hordoz magában, míg az utóbbinál az elemek jeleket, koncepciókat tartalmaznak. Az egyensúlyi állapot alapján statikus egyensúly állapotában és dinamikus egyensúly állapotában lévő rendszereket különböztethetünk meg (KUHN, 1974). A dinamikus rendszereket KOMOR (2005) alapján három további csoportra bonthatjuk, megkülönböztethetünk nyílt-, zárt- és ellenőrző rendszert.

Tulajdonságai alapján is három csoportba (környezettel való kapcsolata alapján, a szerkezet és az idő alapján) sorolhatjuk be a rendszereket, melyeket tovább bonthatunk. A környezettel való kapcsolat esetében beszélhetünk nyílt és szigetelt rendszerekről. Szigetelt (zárt) rendszerek esetében a kölcsönhatások közel nullának tekinthetők. A nyílt rendszereket további két csoportra lehet választani: aktív és passzív rendszereket különböztethetünk meg. Az aktív rendszerek esetében kölcsönös egymásra hatás figyelhető meg a rendszerek és a környezetük között, míg a passzív rendszer esetében nincs reakció a külső hatásokra. Az aktív rendszer lehet adaptív is. Alapvető részei: a bemenet, az átalakítás, a kimenet és a visszacsatolás. Szerkezetét tekintve vizsgálhatjuk a rendszerek hierarchikus felépítését, komplexitását, mely alapján megkülönböztethetünk egyszerű vagy bonyolult, merev vagy flexibilis, centralizált vagy decentralizált rendszereket, valamint, attól függően, hogy hány dimenzióra terjed ki, megkülönböztethetünk lineáris, síkbeli vagy térbeli rendszereket. Az időbeliség alapján stacioner (időben állandó), instacioner (időben változó) és kvázistacioner (átlagos jellemzőit tekintve állandó) rendszereket különböztethetünk meg. A fejlődő

rendszerek (például élő rendszerek, nagy technikai rendszerek) esetében az időbeliség nemcsak a folyamatokra igaz, hanem a az elemek számára és a köztük lévő kapcsolatokra is. Az input-output kapcsolat alapján sztochasztikus és determinisztikus rendszereket határolhatunk el egymástól (SZÜCS, 1996).

Egy életképes közösségben endogén fejlődés mehet végbe, melynek megléte esetén heurisztikus önszervezési elvet kell alkalmazni. Amennyiben ez a helyzet fennáll akkor elkerülhető, hogy a fejlődés külső erők által meghatározott legyen és a fejlesztések a helyi összetételen alapulnak, a helyi erőforrásokra alapoznak és a fejlesztési lehetőségek megfogalmazása is helyi szinten történik (SLEE, 1994). Mindezek mellett nem járható út az sem, ha a külső adottságokat teljesen kizárják a fejlesztésből. A szubszidiaritás elvének érvényesülése mellett figyelembe kell venni a kívülről érkező elvárásokat, fejlesztéseket is, megtalálva a köztes utat a két irányzat között (HOGGART-BULLER, 1994).

Magyarországon a területi különbségek mérséklése érdekében a kormányzati törekvések körülbelül 25 éve indultak el, mely az Európai Unióhoz való csatlakozás után tovább erősödött, de az uniós források ellenére is tovább nőttek hazánkban a különböző területi különbségek (ILLÉS, 2008). Kettősség figyelhető meg a területi folyamatok alakulásában: a központok közelében elhelyezkedő települések esetében javul a települések helyzete, míg a távolabbi régiókban romlik (KOVÁCS, 2007). A fejlettebb régiók támogatás nélkül is fejlődnek, míg a tapasztalatok azt mutatják, hogy a hátrányos helyzetű térségek támogatása esetén csak az infrastruktúra-fejlesztés területén és a közszolgáltatások területén értek el eredményeket ezeken a településeken (DÁVID, 2004).

2.2 Általános rendszerelmélet és hatásai

A rendszerelméletnek fontos része a rendszerek fejlődése, az önszerveződés és az önalkotás (SZAKÁL, 2004). Sok tudományterületen alkalmazzák, de minden tudomány a saját igényeinek megfelelően módosította, továbbfejlesztette, specializálta.

Általános rendszerelmélet alatt értjük mindazon szisztematikus, kibernetikai elméletek összességét, melyek összekapcsolt rendszerekkel foglalkoznak és a különböző hatások figyelembe vétele mellett vizsgálják az alrendszerek rendszerstruktúráját és funkciói közti összefüggéseket is (FRÖHLICH, 1996).

A rendszerelmélet, mint multidiszciplináris szemléletmód, több tudományágat ötvözve széleskörű látásmódot biztosít számunkra, mely nem csak a fejlesztés egyik eszköze, hanem a segítségével más szemszögből nézhetünk a fejlesztési folyamatokra (GODA, 2012).

A rendszerelmélet társadalomtudományi alkalmazhatóságának vizsgálata viszonylag új tudományos terület, hiszen mindössze az 1930-as években kezdte el Bertalanffy kutatni. Ezen eredményekre alapozva Parsons az 1937-es cselekvéseméleti szintézisét kibővítve 1951-ben a „The Social

System” című könyvében a társadalmat, mint rendszert, és az egyes funkcionális tevékenységszférákat, mint alrendszereket írta le, majd egy későbbi művében a társadalmi evolúciót, mint az egyes funkcionális alrendszerek differenciálódását mutatta be (POKOL, 2004).

A tudományos módszerek Descartes óta két felvetésen alapulnak: minden rendszer önálló részeire bontható, de mindegyik rész tovább bontható és tovább vizsgálható önálló elem egészeként is. Ezek a jellemzők párhuzamba vonhatók a rendszer egészével és önmagukban is hordozzák a rendszer egészének tulajdonságait. Bertalanffy azonban ezzel szemben azt állítja, hogy nem önmagukban az elemek, hanem a köztük lévő kapcsolat határozza meg a rendszer tulajdonságait (MCNEILL-FREIBERGER, 1993). Az egészet vizsgálva kimondja, hogy az egész több a részek összességénél.

Az utóbbi elmélettel értett egyet KUHN is, aki szerint nem vonható le egyetlen részletből sem egyértelmű, az egészet pontosan jellemző következtetés. Az 1974-es munkájában fejtette ki az elméletét, hogy az információrészlet a teljes információhalmazhoz képest akár ellentétes következtetésekre is vezethet. Megkülönböztette a kontrollált (kibernetikus) és nem kontrollált rendszereket, melyek közül a kibernetikus rendszerekben az információ érzékelhető és a változások hatnak a válaszreakciókra. A szervezeti és társadalmi interakció magában hordozza a kommunikációt (információcserét) és a tranzakciót (a cserélhető energiák rendszerbe történő bevonását). A teljes egyensúlyhoz a döntés szerepe fogja eljuttatni a rendszert. A társadalom elemzése nem más, mint a kommunikáció és a tanulási modell elemzése egy nagyobb csoporton belül, ahol a kultúra, mint rendszersablon jelenik meg, abban az esetben, ha a társadalmat egy rendszernek tekintjük (KUHN, 1974).

2.3 Rendszerelméletek vizsgálata

A rendszerek sokrétű tipizálása mellett a rendszerek vizsgálatát is különböző szempontok alapján lehet csoportosítani. A pályamunkánk alapjául szolgáló vizsgálati módszer, az általános pókhálóelmélet tudományos háttérének megértéséhez néhány csoportosítási lehetőséget mutatunk be.

A rendszerek tanulmányozásának két nagy irányát különböztethetjük meg, a keresztmetszeti és a fejlesztési szemléletet. A rendszerek mellett azok alrendszereinek további vizsgálata holisztikus, mélyreható és funkcionalista szemlélet szerint történhet (WALONICK, 1993).

A vizsgálatok alapját GODA (2012) által megfogalmazott csoportosítás képezi, mely a rendszervizsgálati módokat a vidéki területek fejlesztési lehetőségei felől értelmezi. A különböző rendszerek egységet alkotva megteremtik az általános pókhálóelmélet elméleti alapjait.

2.3.1 Keresztmetszeti rendszervizsgálat

Két vagy több rendszer egymáshoz való viszonyát vizsgálja, a változtatási lehetőségek megnevezésével. A fenntarthatósági modell ebbe a csoportba sorolható, mely a keresztmetszeti

megközelítésen keresztül közelíti meg az egyes rendszerek működését, a köztük lévő kapcsolatot és egyensúlyi állapotuk kialakulását (GODA, 2012).

A fenntartható fejlődés az 1987-ben megfogalmazott definíció alapján „egy olyan fejlődés, amely a jelen generációk igényeit úgy elégíti ki, hogy az a jövő generációk hasonló tevékenységét nem veszélyezteti” (UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, 1987).

Ezt követően számos nemzetközi találkozó témája volt a fenntarthatóság és a fenntartható fejlődés. 2005-ben az ENSZ csúcstalálkozón megfogalmazták a fenntarthatóság három pillérét, a környezeti-, a társadalmi- és a gazdasági dimenziót, és kimondták, hogy ezen igények összeegyeztetésével lehet csak fenntartható fejlesztést generálni (UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY, 2005).

Ha a fenntarthatóság modelljét kibontva egy rendszer részeként kezdjük el vizsgálni a három pillért, és keressük a köztük lévő kapcsolatot, megfigyelhető, hogy a rendszerek találkozásai újabb rendszertípusokat hoznak létre. Egyik rendszer sem képes a végtelenségig növekedni, mert a másik két rendszer korlátok közé szorítja, hiszen egyszerre tekinthetők egymás potenciáljainak és korlátaiknak. Mivel nyitott rendszerként tekinthetünk mindhárom pillérre, kölcsönösen hatnak egymásra és kölcsönösen alakítják egymás működési képességeit (GODA, 2012).

ADAMS (2006) alapján vizsgálhatjuk a három rendszer fenntarthatósági összefüggéseit. Amennyiben a gazdasági és a társadalmi pillér fenntartható, azt a rendszert „nyereséges” rendszernek nevezzük és ebben az esetben a környezeti problémák szabják meg a fejlődés határait. Ha társadalmi és környezeti szempontból tekinthető fenntarthatónak a rendszer, de a gazdasági pillér nem jelenik meg, abban az esetben „élhető” rendszerről beszélhetünk, bár ezt a jelenlegi modern, fogyasztói társadalom nehezen tudja már elképzelni, erre példa az ösközösségek idején volt utoljára. „Életképes” az a rendszer, melyben a gazdasági és a környezeti pillér is fenntartható, de a társadalmi pillérnek nincs szerepe a rendszerben. Fenntartható rendszer azonban az, amelyben mindhárom pillér lehetőségeit figyelembe veszik és mindhárom dimenzió szempontjából előnyös döntéseket hoznak.

MOZSGAI (2011) alapján a három pillér kapcsolatát értelmezhetjük erős és gyenge fenntarthatóságként. Előbbi esetében a természeti tőkeállomány megőrzésére és fejlesztésére kell törekedni, az utóbbi esetében a természeti tőkeveszteség elfogadható és azt az ember által előállított tőkével pótolni lehet.

Az erős fenntarthatóság modelljében a gazdaság mérete a társadalom méretének és szükségleteinek növekedése révén nő, a feladata pedig a társadalom szükségleteinek kielégítése. A rendelkezésre álló természeti erőforrások mennyisége és minősége, azaz a környezet határt szab a társadalmi szükségletek és igények kielégítésének, így a fejlődés nem növelhető a végtelenig (MEADOWS, 1972).

Adams „nyereséges” rendszerével megegyezik a gyenge fenntarthatóság, azaz a három pillér kölcsönös kapcsolatával számol, azokat három egymással átfedő gyűrűként értelmezi, de nem veszi figyelembe a környezeti pillér határait (MOZSGAI, 2011).

A fenntarthatóság elérése nem lehetséges, ahhoz csak közelíteni lehet. A fenntarthatóság megjelenik a vidéki területek fejlesztésében is, szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A tudatos környezethasználat, a nem kizsákmányoló mezőgazdaság, az erőforrások helyben tartása a vidéki térségek hosszú távú fejlődésének kulcsa, mely társadalmi szemléletváltozást feltételez és a multinacionális mezőgazdaság térnyerésével egyre szélesebb körben ismert és elismert elmélet lesz. A fejlesztések során fontos a diverzifikált, összetett fejlesztés, mivel a beruházások nem koncentrálódhatnak csak egyetlen pillérre, ha a hosszú távú, fenntartható fejlesztés a cél (GODA, 2012).

A globalizáció, a műszaki fejlődés, a tudásalapú-gazdaság felgyorsult fejlődése és a fenntartható fejlődés céljai átalakítják a regionális fejlesztési politika célrendszerét, így a régiók fejlesztésének prioritásai között megjelenik a fenntartható fejlődés. A fenntarthatóság főbb tényezőit figyelembe véve a rendszer működését és állapotát meghatározó elemek: a természeti adottságok és a kulturális örökség, a gazdasági és társadalmi tényezők, valamint a környezet- és területhasznosítás. A fenntarthatósági modell környezeti pillérének felel meg a természeti adottságok, valamint a környezeti- és területhasznosítás tényezői, a gazdasági és a társadalmi pillérnek pedig a gazdasági és társadalmi tényezők. A három pillér közötti kölcsönhatások összessége határozza meg a régiót. (GODA, 2012).

A fenntartható termelés és fogyasztás a javak és szolgáltatások olyan jellegű felhasználása, mely során az alapvető szükségletek kielégítése mellett lehetőség van az életszínvonal javítására, a természeti erőforrások ésszerű felhasználásra, a szennyező kibocsátások minimalizálására adott életciklusban úgy, hogy ne veszélyeztesse a jövő generációk szükségleteinek kielégítését (SIMAI, 2001).

2.3.2 Fejlesztés típusú rendszervizsgálat

A keresztmetszeti rendszervizsgálattal szemben, mely a rendszerek közötti kapcsolatokat vizsgálja, a fejlesztési típusú rendszervizsgálati megközelítés a rendszeren belüli változásokat térképezi fel (GODA, 2012).

A környezet pillér tovább bontható fizikai környezetre, melynek további alrendszere a természetes és az átalakított környezet, valamint társadalmi-gazdasági környezetre, melynek szintén vannak további alrendszerei: a művi, a gazdasági és a mentális környezet. Az élőlények és a környezeti rendszerek integráltságával, viszonyaival és kölcsönhatásaival az ökológia foglalkozik (ENYEDI, 2004).

Több hazai és nemzetközi kutató is felismerte, hogy a különböző területi egységek változása és a körülöttük lévő természeti környezet változása között nagyfokú összefüggés van. Fontos szerepe van a környezeti pillérnek is a fejlődésekben, nem csak a másik két dimenziónak (GYENIZSE, 2001). A Tóth-féle tetraéder-modell segítségével bemutatható a vizsgált település természeti, társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szférái közötti egyensúly, valamint a közöttük lévő együttműködések. A tetraéder egy-egy oldala megfelel valamely szférának és a szférákat érő változásoknak megfelelően mozdul el valamely irányba az egész alakzat, így a tetraéder a települést ábrázolva egy élő, harmonikus egységet alkot. Az élek mentén, a különböző szférák találkozásánál kölcsönhatások jönnek létre (GODA, 2012).

Az elmélet a változásokra koncentrál, a kölcsönhatások szerepét emeli ki, melynek bármely elemében történő változás további változásokat generál a másik három szférában is (BEKE, 2009).

Ebben a modellben is megfigyelhetők a fenntarthatóság jegyei úgy, hogy a rendszer alrendszereiként ábrázolja az egyes szférákat és ezen szférák egymáshoz való viszonyai adják meg a rendszer teljes működését (GODA, 2012).

2.3.3 Funkcionalista rendszervizsgálat

A szociológiai gyökerű rendszervizsgálat a társadalmat, mint egészet vizsgálja és az egyes elemeinek a funkcióját, működését és a köztük lévő kapcsolatot elemzi. A társadalom egyes rendszereit egy élő szervezet részeként írja le, melyek egy funkcionáló testként képezik le az egészet (URRY, 2000).

NEMES (2005) által alkotott modell egyaránt alkalmas az integrált és a nem integrált vidékfejlesztési rendszerek leírására. A két rendszertípus között az erőforrások folyása, az információk áramlása, valamint az intézményesítettség szintje mutatkozik különbségként. A modellben négy alrendszer (a központi fejlesztési források, a központi adminisztratív rendszer, a helyi heurisztikus rendszer és a helyi fejlesztési források) működik, amik hozzáférés és erőforrás típusú hátrányokat igyekeznek leküzdeni. A területi fejlesztések sikerességét a helyi gazdasági piacok és a helyi gazdasági felkészültség egyenletes fejlődésében látja. Ha a vizsgált rendszer nem integrált rendszer, akkor a központi és a helyi fejlesztések között az együttműködés alacsony, a helyi rendszerek nem fejlődtek ki és alacsony az intézményesítettségük.

Az egyes fejlesztési elképzelések a központi hatalom közvetlen irányítása alatt is működnek, párhuzamosságok alakulnak ki, felesleges adatokkal telítődik, melyek tovább lassítják a fejlődéseket és növelik az időközben bekövetkező változásokra adott reakciók idejének hosszát. A döntéseket a szubszidiaritás elvével ellentétben nem azon a szinten hozzák meg, ahol a leghatékonyabban tudnak érvényesülni, ahol az adott problémáról a legtöbb információ áll a rendelkezésükre, hanem a központi irányítás határoz az ilyen helyzetekben (GODA, 2012).

A központi irányítás mellett a központi források nagy része intézkedések és intézményi keretek között jut el a kedvezményezettekhez. A látens helyi erőforrások háttérbe szorulása mellett a célzott gazdaságfejlesztési források sem érik el a kívánt fejlődést, a helyi fejlesztési rendszer gyenge, valamint intézményi háttérének kiépítettsége is alacsony. A helyi értékteremtés alacsony, nem képesek kiaknázni a helyi potenciálokat, ezért a helyi erőforrások fejlesztésekhez való hozzájárulása csekélynek mondható. A nem integrált rendszerek legnagyobb hátránya, hogy a fejlesztések kiegyensúlyozatlanná válnak és a helyi gazdasági felkészültség nem tud erősödni, hiába fejlődik némiképp a helyi gazdaság és piac. Az ilyen jellegű fejlesztések nem hoznak hosszú távú fejlődést a térségekbe. Integrált rendszer esetén az alrendszerek között dinamikus együttműködés van, az ellenőrzés és az irányítás a rendszeren belül megfelelően van szétosztva, a döntéshozás azon a helyen történik, ahol a legtöbb információ áll a szereplők rendelkezésére. A helyi kezdeményezések nincsenek közvetlen kapcsolatban a központi irányítási rendszerrel, így a bürokrácia méretének csökkenése mellett csökkennek a párhuzamosságok is a rendszerben, nem keverednek a hatáskörök és a felelősségi körök, mégis működőképes a döntéshozás. Az erőforrások ebben a rendszerben is központi elosztásúak, azzal a különbséggel, hogy itt már a helyi heurisztikus rendszerek is szerepet kapnak, így mobilizálják az erőforrásokat és hozzájárulnak a kiegyensúlyozott fejlődéshez. Az ilyen rendszerekben nehezebben lép fel rendezetlenség és a kialakult struktúra is áttekinthetőbb, így a fellépő problémák felismerése, lokalizálása és javítása gyorsabban és könnyebben valósítható meg, mint a nem integrált rendszerek esetében. Eredményként egy olyan fejlődést kapunk, amely nem csak a helyi gazdaság fejlesztését erősíti, hanem a helyi gazdasági felkészültséget is, aminek következtében a helyiek életszínvonala növekedni fog és stabilabb lesz a térség gazdasága (NEMES, 2005).

2.3.4 Mélyreható rendszervizsgálat

A redukcionista szemlélet a rendszer elemeit részekre bontja és az egyes elemek mélyreható vizsgálatával próbálja leírni a rendszer egészének működését. A főként természettudományok területén alkalmazott vizsgálati módszer látszólag különálló területek között próbál kapcsolatot teremteni oly módon, hogy az egyik terület feltevéseit a másik terület alapfeltevéseiből vezeti le. Így az első terület a második részévé válik és amennyiben a második terület következtetései igazak, úgy automatikusan igaznak tekinthető az első területre is, így azokat már nem kell külön tesztelni (DIVÓS, 2010).

A HEILIG (2001) által megfogalmazott vidékfejlesztési dimenziók összefoglalása az egyik legkidolgozottabb vizsgálat, melynek alapvető feltevése, hogy a vidékfejlesztés egy többdimenziós folyamat. A mezőgazdaság és az erdészet mellett számol a vidéki ipari és szolgáltató szektorral is és az alrendszerek pontos feltérképezéséhez figyelembe veszi az adott terület társadalmi, szerkezeti,

demográfiai, technológiai, innovációs és fogyasztói szokásbeli adottságait és ezek alapján meghatározta a vidékfejlesztés öt dimenzióját, azaz a humán, a technológia, a gazdasági, a környezeti és a politikai dimenziót. A fejlesztéseket ciklikus folyamatként kell elképzelni, nem egy lineáris rendszerben. A komplex hálózatok és rendszerek időbeni viselkedését leíró rendszerdinamikai elméletek egyik célja ezeknek a rendszereknek a valósághű leírása, bár a mérőszámok meghatározására a lineáris ok-okozati összefüggés is alkalmas, de ebben az esetben folyamatos felülvizsgálatot igényel a mutatószámok rendszere. A fejlesztések sikeréhez négy állomást határoz meg, melyeken az előre meghatározott, megfelelő feladatokat kell ellátni. A probléma pontos definiálása után a helyi szereplők és a döntéshozók közös megegyezése alapján határozzák meg a fejlesztési irányokat, a megbeszélések során a helyi és szakmai érdekek kompromisszumára törekednek. A fejlesztési tervek elkészülése után már csak a fizikai megvalósítás van hátra.

A rendszervizsgálat ezen formájának legnagyobb veszélye, hogy a túlságosan mély vizsgálat során nehézségek léphetnek fel az alkotott modell értelmezése során, és bár az elmélet megfelelő a terület állapotának feltérképezésére, fontos már a vizsgálat megkezdésekor pontosan meghatározni a kutatás mélységét, az elemek csoportosítását és bizonyos rendszerek jellemzőire csak a belőlük kiragadott részek vizsgálata során kiderített adatokból kell következtetni, így elkerülve a komplex rendszer elemzését (GODA, 2012).

2.3.5 Holisztikus rendszervizsgálat

A mélyreható rendszervizsgálat ellentétéként is felfogható szemlélet a rendszer egészének leírásával foglalkozik. Annak ellenére, hogy a természettudományokban (biológiában, kémiában, stb.) már nagyobb hagyománya van a jelenségek dinamikus modellekkel történő leírásának, a társadalomtudományokban is egyre nagyobb szerepet kapnak az ilyen jellegű vizsgálati módok (GODA, 2012).

A holisztikus szemlélet alapjai az általános rendszerelméletben és a kibernetikában keresendők, így elmondható róla, hogy egyszerre hordozza magában a holisztikus interaktivitást, a rugalmasságot, a dinamikusságot és a multidiszciplináris fejlesztéseket is. A stratégia célja a társadalmi aktivitás növelése, az együttműködések erősítése és a társadalom mobilizálása, hogy alkalmasak legyenek az integráltság, a gazdasági növekedés elérésére saját közösségükön belül. A modell erősen strukturált, nagy a szervezettsége és sokoldalú. Belülről kifelé építkezik és egymásba/egymásra épülnek a különböző elemei. A modell központjában az ún. „három az egyben” koncepció (a szolgáltatások, felsőoktatás, közösségek együttese) van és erre réteggént kapcsolódnak a különböző elemek. A fenntarthatóság kulcsa ebben a modellben a szoros együttműködésekben rejlik. Egy hosszú távú fejlesztés sikeréhez nyolc egymásra épülő lépést határoz meg a modell: a közösségi hálót, a

menedzsereket, a felsőoktatást, az önkormányzatot, a kormányzatot, a magánszektor, a nemzetközi partnereket és a támogatókat (WESSELS, 2003).

GODA (2012). alapján kijelenthető, hogy a módszer inkább szociológiai vizsgálatokhoz alkalmazható, mert bár a társadalmi viszonyokat megfelelően kezeli, a környezeti pillérrel nem számol.

2.4 Általános pókhálóelmélet

Az előző fejezetekben bemutatott rendszervizsgálati módszerek és területi hasznosításuk szintetizálásával jött létre egy komplex rendszerszemléletű elmélet, mely a korábbi elméletekre épít, de igyekszik kiküszöbölni azok gyengeségeit (GODA, 2012).

A helyi közösségek a pókháló közepén helyezkednek el és az öt pillér, a *helyi gazdaság, a környezet, a turizmus/extern kapcsolatok, a társadalmi aktivitás és az infrastruktúra* adják a pókhálót, mellyel a közösség közvetlen kapcsolatban áll. A pilléreket nyitott rendszerekként kell elképzelni, melyek képesek kapcsolatba lépni egymással, a környezetükkel, így az egymásba fűzött pillérek közül nem szabad csak egyetlen pillérre koncentrálni a fejlesztéseket, mert akkor „elszakadhat” a háló, hanem minden alrendszer figyelembe kell venni. A közösség pókhálója hasonlóan viselkedik, mint egy valóságos pókháló: egy beavatkozás nyomán nem csak egy pillér változik, hanem módosul az egész alakzat, és egy óvatlan mozdulattal az egész rendszerben felborulhat a harmónia. A rendszereket a szubjektív, az objektív és a korrigált kohézió kapcsolja egymáshoz és ezek összege megadja a teljes pókháló transzformációs képességét, struktúrája pedig a rendezettségét (entrópiáját). Ha a pókhálón szakadás van valahol vagy nem megfelelően működnek az elemek, az csökkenti az egész rendszer transzformációs képességét, bár ez nem azt jelenti, hogy nem működhet tovább a rendszer, hanem azt, hogy ilyen formában a működése nem fenntartható. A rendszer működésében nagy szerepe van a szubszidiaritásnak, az alulról felfelé történő kezdeményezéseknek, a kizárólag exogén fejlesztések károkat okozhatnak a rendszerben (GODA, 2012).

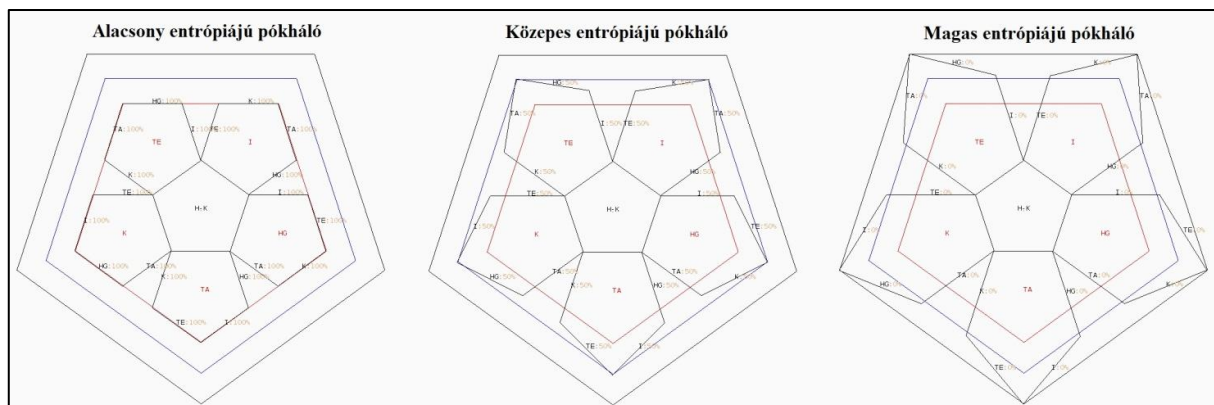
2.5 Pókháló-entrópia

A társadalmi viszonylatban akkor beszélhetünk entrópiáról, ha „az emberek közti viszonyokat az információ birtoklása, áramlása határozza meg és a társadalmi energia e viszonyokban testesül meg. Az entrópia a rendezetlenség növekedése, vagyis a rendezettebb állapotból egy kevésbé rendezettebb állapotba való átmenetnek felel meg”. A rendezettebb társadalmi struktúrákban nagyobb a kiszámíthatóság, a biztonság (GODA, 2012). A rendezetlenség és a biztonság fordított arányban vannak, az alkotóelemek közti viszonyok mennyisége nem, csak a relációk struktúrája határozza meg a biztonságot (DÉNES, 2000).

KOMOR (2005) szerint egy rendszer entrópiája a rendezetlenség mértéke, míg az információ ezzel szemben nem más, mint a rendezettség mértéke, így kijelenthető, hogy az információ egyenlő a negentrópiával. Az egykor zárt rendszerekből kiinduló entrópia fogalma már nyitott rendszerekre is alkalmazható megfigyelési módszer.

Az egyenlőtlenségek hordozója a rendezetlenség maga is, így ha kialakítunk egy ideális struktúrát és megvizsgáljuk az attól való eltéréseket, akkor az már magában is képes rámutatni a területi különbségekre (NEMES NAGY, 1998).

A rendszerben tapasztalható eltéréseket, zavarokat három csoportra oszthatjuk: alacsony entrópiájú, közepes entrópiájú és magas entrópiájú pókhálókat különböztethetünk meg (1. ábra).

1. ábra: A pókháló-entrópia három elméleti alapesete

Forrás: saját szerkesztés GODA (2012.) alapján (119.o.), 2012.

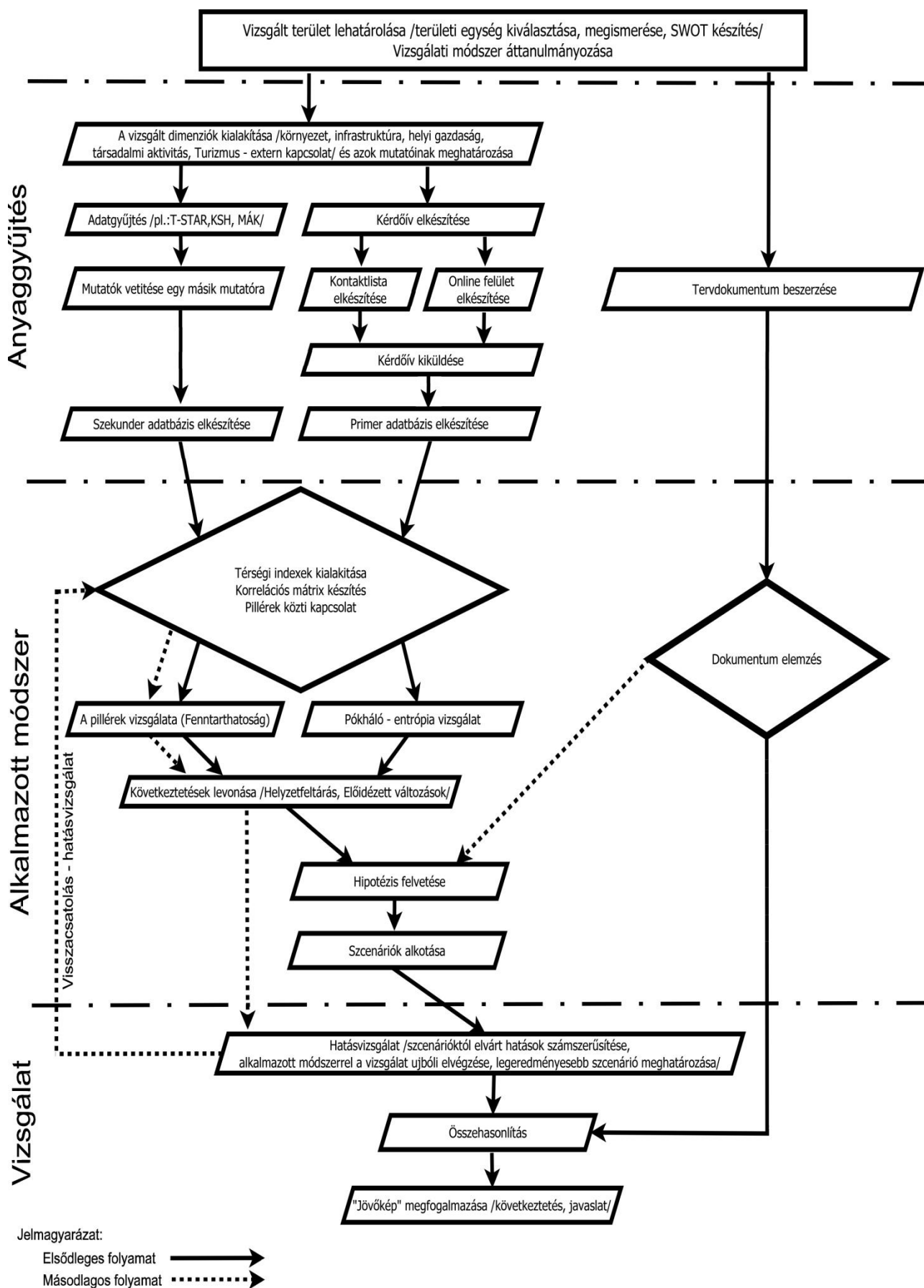
Az alacsony entrópiájú pókhálók esetében nincs szakadás a pókhálón, azaz kialakult a rendszerekben a teljes fenntarthatósági egyensúly, külső beavatkozásra, fejlesztésekre nincs szükségük, valamint információs, kommunikációs és kohéziós zavar sincs a rendszerben. Ez a pókháló ideális állapota. Részleges szakadás esetén közepes entrópiájú rendszerekről beszélhetünk. A pillérek közötti kapcsolat nem egyértelmű és bizonyos esetekben nem is érzékelhető. A rendszerekben benne rejlik a fenntarthatósági potenciál, de abban az állapotban, melyben a vizsgálat idején vannak, nem fenntarthatóak. A külső fejlesztésektől némileg már függés figyelhető meg és információs, kommunikációs, kohéziós zavarok lépnek fel a rendszerben. Ha a pókhálóban teljes szakadás van, akkor magas entrópiával rendelkező rendszerekről beszélünk. Nem egyértelmű vagy nincs is kapcsolat a pillérek között és bár megvan a fenntarthatósági potenciál ezekben a rendszerekben is, adott helyzetükben nem képesek azt önmaguk elősegíteni. A külső környezettől nagymértékben függenek a fejlesztési irányok és rengeteg információs, kommunikációs, valamint kohéziós zavar lép fel (GODA, 2012).

3 Anyag és módszertan

Az anyag és módszertan fejezet átláthatósága érdekében elkészítettünk egy folyamatábrát, melynek legfőbb célja, hogy áttekinthetőbbé váljon a kutatás logikai menete.

Vizsgálatunk első lépése a kutatási terület földrajzi lehatárolása volt. Ezután egy általános helyzetfeltárás alapján kialakítottunk egy erősségeket, gyengeségeket, lehetőségeket és veszélyeket tartalmazó mátrixot, valamint a komplex elemzés érdekében, dokumentumelemzés céljából letöltöttük a Tamási Kistérség Tervdokumentumot. A létrehozott mátrix és a helyzetfeltárás alapján meghatároztuk a vizsgálatunk alapját képező öt dimenziót (környezet, infrastruktúra, helyi gazdaság, társadalom, turizmus- extern kapcsolatok), és ezekhez mutatószámokat rendeltünk. A következőkben két módszerrel dolgoztunk tovább. A primer adatbázis elkészítéséhez kérdőíves felmérésre volt szükségünk, melyet kontaktlista alapján, online felületen kérdeztünk le. A szekunder adatbázishoz az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) különböző adatgazdától (például KSH) gyűjtött adatbázisait használtuk fel, majd a kigyűjtött mutatókat vetítettük egy másik mutatóra. Az elsődleges és másodlagos adatbázisokból objektív, szubjektív, korrigált (előbbi kettő átlaga) és a kistérség helyzetét a megyéhez képest kifejező térségi indexeket hoztunk létre. Az így számított mutatószámok segítségével az előzetesen kialakított öt pillér között meg tudtuk állapítani a köztük lévő kapcsolat erősségét, illetve kiszámoltuk, hogy az egyes dimenziók mennyire fenntarthatók. Alkalmazott módszereink közé tartozott továbbá a pókháló-entrópia vizsgálat, mely azt mutatja meg, hogy ha az öt pillér közül valamelyiket például fejlesztjük, az milyen hatást idéz elő a másik négy dimenzióban. Ezzel párhuzamosan elvégeztük a Tamási Kistérség Tervdokumentumának elemzését. A fent említett matematikai-statisztikai módszerekre és a dokumentumelemzésre alapozva pre-hipotézisnek nevezhető problémaköröket fogalmaztunk meg, melyekből azután felállítottuk hipotéziseinket. A következő lépésben összes addigi elemzésünkre építve különböző scenáriókat vázoltunk fel, melyeknek alapja a mutatószámokban általunk előidézett módosítás volt, s a módosítások eredményét hatásvizsgálat keretében számszerűsítettük. Majd ezt követően az általunk elképzelt fejlesztési lehetőségeket összehasonlítottuk a kistérség tervdokumentumában szereplőkkel, majd ezen eredményekből és az előzetesen meghatározott problémakörökből és scenáriókból kiindulva meghatároztuk a legeredményesebb scenárió, és hatásvizsgálat keretén belül megpróbáljuk azt bebizonyítani. Utolsó lépésként levontuk következtetéseinket és javaslatként egy olyan komplex jövőképet igyekeztünk megfogalmazni, mely hatékonyan segíti a kistérség hosszú távú és fenntartható fejlődését (2. ábra).

A folyamatábra egyes részeit kiemeltük a szövegben, hogy ezzel is elősegítsük a vizsgálat követhetőségét és logikai kapcsolatainak feltárását.

2. ábra: A helyzetfeltárás logikai rendszere a pókhálóelmélet alapján

Forrás: Saját szerkesztés GODA (2012.) alapján, 2012.

3.1 Anyag bemutatása

3.1.1 Tamási kistérség

A kistérség a Dél- Dunántúli régióban Tolna megye északnyugati részén **helyezkedik el**, területe: 1028,3 km². A Tamási kistérséget 32 település alkotja, melyek közül Tamási, Simontornya és Gyönk városi ranggal rendelkezik. Aprófalvas település szerkezet jellemzi. A települések 2004-ben alapították meg a Tamási- Simontornya Városkörnyéki Önkormányzatok Többcélú Kistérségi Társulását, mely a területfejlesztés, az egészségügyi- és szociális ellátás, az alapfokú oktatás-nevelés, közgyűjteményi tevékenység és belső ellenőrzés területeire terjed ki (A TAMÁSI KISTÉRSÉG KÖZOKTATÁS-FEJLESZTÉSI TERVE, 2009).

Bár az M6-os és M7-es autópályák elkerülik a térséget, a 61-es, Dunaföldvár- Siófok és a 65-ös, Szekszárd- Siófok főútvonalaknak köszönhetően mégis könnyen megközelíthető. A kistérségen halad át a Budapest-Pécs vasútvonal, melyen 10 vasútállomás és vasúti megállóhely található. A kistérség központja felé jól szervezett a buszközlekedés is.

A Tamási kistérség demográfiai problémáit tekintve hasonlóságot mutat a többi hátrányos helyzetű kistérséggel. Az átlagos népsűrűség Magyarországon 107 fő/km², a Tamási kistérségben mindössze 39,2 fő/km². A népesség előregedő: a 60 évnél idősebbek 1,7-szer nagyobb arányban élnek a kistérségben a 14 évnél fiatalabbaknál, továbbá az elmúlt években nagyfokú elvándorlás figyelhető meg kistérségből (KSH, 2012).

Tamásiban található a kistérség egyetlen bölcsődéje. Az oktatási intézmények a fokozódó finanszírozási nehézségek okán kistérségi, esetenként kistérségen átnyúló társulásokat hoztak létre, ezáltal biztosítva a gyermekek és fiatalok számára az alapfokú és középfokú oktatáshoz való hozzájutást. Fontos megemlítenünk, hogy a kistérségben található középfokú oktatási intézmények diverzifikált képzési kínálatot nyújtanak a szakmák területén.

A rendszerváltás előtt a Tamási kistérség gazdasági szerkezetét a mezőgazdasági nagyüzemek, illetve a vidéki ipartelepítés során létesített gyáregységek, fióktelepek, illetve nagyobb települések iparszövetkezetei határozták meg. Napjainkban alacsony számban vannak jelen magas foglalkoztatottsággal bíró nagyvállalkozások, és azok is főként a nagyobb településekre koncentrálódnak. A legjelentősebb vállalkozások a kistérségben a Philips Kft., a Hinke Kft., a Gyulaj Zrt., a Tam-Bau Kft., a Közlekedési Műszergyártó Zrt. és a Tamási Hús Kft., melyek főként az alacsonyan kvalifikált munkaerőt foglalkoztatják. A kistérségben jellemző az önfoglalkoztatás, ám ennek ellenére is meghaladja régiós átlagot a munkanélküliségi ráta (A TAMÁSI KISTÉRSÉG KÖZOKTATÁS-FEJLESZTÉSI TERVE, 2009).

A KOLLÁR (2012) által elkészített kistérségi besorolás alapján elmondható, hogy bár a Tamási kistérségnek nem nagy a tökevonzó képessége, mégis egy viszonylag diverzifikált gazdasági

struktúrával rendelkezik. A térségben a mező- és erdőgazdálkodásra épülő feldolgozóipar a legjelentősebb, valamint kiemelendő a borászat és a faipar is. A Tolnai Dombság erdeiben a Tamási Erdészeti 78000 ha-on végzi az erdőgazdálkodási feladatokat [GYULAI ZRT., 2012].

Szőlőterületein jellemzően fehér szőlőfajtákat termelnek. A Tolnai Borvidék részeként borkultúrája is említést érdemel, jelentős bortermelés folyik Felsőnyék, Iregszemcse, Ozora, Tamási. A Tamási kistérség települései közül öt: Felsőnyék, Hőgyész, Nagyszékely, Nagyszokoly és Simontornya a Tolnai borút állomásai közé tartozik (TOLNAI BORÚT EGYESÜLET, 2012).

A térség turizmusát meghatározza a kistérség központjában található gyógy- és wellness központ, mely a 2000 m mélyről feltörő 52°C-os, magas sótartalmú, alkálisavas, hidrogénkarbonátos, gyógyvízzé minősített termálvagyon hasznosítására létesült (TERMÁL ONLINE, 2012.).

A természeti értékek mellett épített örökségekben is gazdag a terület, középkori várak, valamint a barokk-, klasszicista-, és reneszánsz kastélyok fogadják az ide látogatókat. A kistérség kastélyaiban idegenforgalmi szálláshelyek kerültek kialakításra, melyeket főként a vadászatra érkező, gyakran külföldi turisták vesznek igénybe.

1. táblázat: SWOT jellegű mátrix

Forrás: saját szerkesztés saját vizsgálat alapján, 2012.

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
Természeti adottságok, egyedi természetvédelmi területek, Gazdag növény- és állatvilág, Természeti erőforrások (termőföld, erdő, vadállomány, termálvíz), Mesterséges halastavak, természetes felszín alatti és feletti vizekben gazdag, Vonzó épített környezet, Erős kulturális hagyományok, Civil szervezetek nagyarányú jelenléte, Jó megközelíthetőség, Diverzifikált középfokú képzési kínálatú oktatási intézmények, Együttműködés a települések között, A központi település elszívó hatása a többi LHHK-hoz képest kevésbé érvényesül.	Belső periférikus helyzet, Aprófalvas településszerkezet, A kisebb települések elzártak, kevésbé tudnak bekapcsolódni a térség vérkeringésébe, Előregedő társadalom, Negatív, évről évre fokozódó vándorlási különbözet, Magasan kvalifikált munkaerő elvándorlása, Egyetlen vállalkozás eloszlás, Nagyarányú a kistérségből kifelé irányuló mindennapos ingázás, Kedvezőtlen lakossági jövedelmi helyzet, Nincs olyan meghatározó adottsága, amely kitörési pontot jelent, Közlekedési, vonalas infrastruktúra hiányosságai, Kezdetleges térségi marketing.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
Vadász-, horgász-, lovas- és wellness turizmus fejlesztése, kapcsolódó kulturális rendezvénykínálat és szolgáltatások szélesítése, Kalandpark kialakítása, Erdő- és vadgazdálkodás, Külső források bevonása (EU-s és hazai támogatások), pályázati intenzitás növelése, Térségmarketing, kommunikáció javítása, Komplex területfejlesztési programok kidolgozása, Strukturális változások (pl. turizmus élénkítése), Humán erőforrás képzettségének javítása, Vállalkozási hajlandóság növelése, ösztönzése, Közlekedési és szociális infrastruktúra fejlesztése, Lokális identitás növelése, civil szervezetek ösztönzése.	Tranzit forgalom, Tömegközlekedés racionalizálása fokozhatja az elvándorlást, Balatoni üdülőkörzet elszívó hatása a turizmus esetén, Gyenge tökevonzó képesség, Életminőség, szociális és jövedelmi helyzet romlása, Munkanélküliség fokozódása, Pályázati önerő hiánya, A lakosság jövedelme kistérségen kívüli kerül felhasználásra.

Az előzetes helyzetfelmérésre alapozva szerkesztettünk egy SWOT jellegű mátrixot, melyben az általánosságokat mellőzve a mutatórendszerünkhöz szükséges szempontok (erősségek,

gyengeségek, lehetőségek és veszélyek) kerültek rögzítésre. (1. táblázat) Ennek célja az volt, hogy átlátható rendszerben lássuk a kistérségről megszerzett információkat.

3.1.2 Adatbázis

Az általunk kialakított PEST-SWOT rendszer logikájára épülő szakértői mutatórendszerhez (GODA, 2012. alapján) jelentős mennyiségű adatra volt szükségünk. A vizsgált 5 dimenzió (környezet, infrastruktúra, helyi gazdaság, társadalmi aktivitás, turizmus- extern hatás) minden egyes elemét 8 mutató segítségével vizsgáltuk. Ezek egy tercier adatbázis 40 mutatójából (1. melléklet) származó értékek, illetve azok megyei és kistérségi szintre aggregált és vetített értékei, továbbá a 40 mutató másodlagos tartalmára készített kérdőívből származó (2. melléklet) adatok.

Az adatgyűjtés tercier adatforrásának az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszert (TeIR) választottuk, hiszen település szintű, a rendszer által nagyobb területi egységre gyorsan aggregálható, az általunk felhasználni kívánt adatbázisokkal dolgozik (2. táblázat), melyek segítségével egy megbízható *szekunder adatbázis* hozható létre. Ezen adatbázisok:

2. táblázat: Adatforrása

Forrás: saját szerkesztés, TeIR Szabadszöveges metaadatkereső alapján, 2012.

ADATGAZDA	ADATBÁZIS	ÉVSZÁM
Cdata Kft.	Volán	2009
GeoX Kft.	Elérhetőségi idők és távolságok	2010
GKIE.NET Internetkutató és Tanácsadó Kft.	Települési adatok	2010
Központi Statisztikai Hivatal TSTAR (Területi Statisztikai Adatok Rendszere)	- Egyéb adatok, Hulladékkezelés, -gyűjtés és -szállítás - Területi statisztikai adatok rendszere, Kommunális ellátás, környezet - Kereskedelem, kölcsönzés, idegenforgalom - Közművelődés - Egészségügy, szociális ellátás - Regisztrált munkanélküliek - Gazdasági szervezetek - Népmozgalom - Önkormányzati szociális ellátás	2009-2010
Kulturális Örökségvédelmi Hivatal	Műemlékek és régészeti lelőhelyek	2009
Magyar Közút Nonprofit Zrt.	Helyi közutak adatai	2009
NFÜ	ÚSZT/KEOP, illetve ROP	2007-2010
Területi Államháztartási és Közigazgatási Információs Szolgálat (TÁKISZ)	Önkormányzati adatok, Helyi adók Mérleg adatok/Bevételek	2009

Továbbá vizsgálatunk szerves részét képezte a Tamási kistérség 2008-as *Tervdokumentuma*, melyet a fejezet későbbi részében részletesen ismertetünk.

3.1.3 Kérdőíves felmérés

A módszer célja a kistérségi szereplők fogadókészségének feltárása és a partnerség kontrolljának vizsgálata. Amennyiben megfelelő a mintavétel, a felmérés előnye, hogy a számszerű adatok általánosíthatóak és lehetőséget nyújt időbeli vizsgálatokra, illetve alkalmas mennyiségi és minőségi adatgyűjtésre is.

Ennek okán vizsgálatunk **primer adatbázisaként kérdőíves felmérést** végeztünk a helyi szereplők körében. Az **online kérdőív** kitöltése céljából egy általunk összegyűjtött **kontaktlista** alapján a kistérség jövőjét meghatározó, a helyi közéletre befolyással bíró személyeket **kerestünk meg** (civil szervezetek, önkormányzatok, vállalkozók), akik képviselik a lakosok véleményét, ismerik igényeiket, realitásban látják a kistérség helyzetét és fejlődési potenciáljait.

3.2 Alkalmazott módszertan

3.2.1 Rendszerelmélet

A primer és szekunder adatgyűjtésből származó információinkat egy rendszerelméleti eljárási folyamat (GODA, 2012) segítségével elemeztük, melynek eredményeként meghatároztuk a térség jelenlegi (**helyzetfeltárás**), illetve fejlesztési lehetőségei által módosított különböző térségi indexeit, mindezeknek fenntarthatóságát és a pillérek közti kapcsolatot (**hatásvizsgálat**).

3.2.1.1 Térségi indexek vizsgálata és fenntarthatósági vizsgálat

A vizsgálat első fázisában a kiindulási állapotunk és minden egyes fejlesztési alternatívánk esetében három darab 40 mutatóra alapozó **térségi indexet** határoztunk meg, illetve ezek közül kettőből (objektív és szubjektív indexek) levezettünk egy további (korrigált) indexet. Az első kettő objektív térségi index, mely kistérségi (belső adottságok) és megyei (külső adottságok) mutatókból építkezik, a harmadik egy szubjektív térségi index, mely a kérdőíves lekérdezésen alapszik, így vizsgálatunk összesen 120 mutató figyelembe vételével készült el.

Indexek:

A **Külső Adottságok Térségi Indexe** (KATI) egy kistérség külső adottságaira világít rá, amely alapján meghatározható, hogy környezete lehetőségként vagy veszélyként hat a kistérségre (3. táblázat).

3. táblázat: KATI képletek

Forrás: saját szerkesztés, GODA 2012 alapján (93-95. o.), 2012.

Részindex:		Pillérek Külső Adottságok Térségi Indexe:
Ha a mutató magas értéke tekinthető jó eredménynek:	Ha a mutató alacsony értéke tekinthető jó eredménynek: (Bizonyos mutatóknál alaptermészetük miatt azt tekintjük jobbnak, ha az értéke alacsony (pl.: munkanélküliségi ráta).)	
$KATI_{p_{ij}} = \frac{X_{p_{ij}} - X_{p_{imin}}}{X_{p_{imax}} - X_{p_{imin}}}$	$KATI_{p_{ij}} = 1 - \left(\frac{X_{p_{ij}} - X_{p_{imin}}}{X_{p_{imax}} - X_{p_{imin}}} \right)$	$KATI_{p_i} = \frac{\sum_{j=1}^n KATI_{p_{ij}}}{n}$
Jelmagyarázat: $KATI_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér j-edik külső adottságok térségi részindexe $X_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér j-edik mutató értéke a vizsgált megyében $X_{p_{imin}}$: Az i-edik pillér j-edik mutató értékének minimuma megye sorosan $X_{p_{imax}}$: Az i-edik pillér j-edik mutató értékének maximuma megye sorosan $KATI_{p_i}$: Az i-edik pillér külső adottságok térségi indexe $\sum_{j=1}^n KATI_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér mutatóinak összege n: Az i-edik pillérben található mutatók száma		

Az **Objektív Térségi Indexe** (OTI) alapján elmondható, hogy a vizsgált térség egy adott pillér statisztikai adatai alapján milyen relatív pozíciót foglal el a vizsgált területi egységben. (4. táblázat)

4. táblázat: OTI képletek

Forrás: saját szerkesztés, GODA 2012 alapján (87-91. o.), 2012.

Részindex:		Pillérek Objektív Térségi Indexe:
Ha a mutató magas értéke tekinthető jó eredménynek:	Ha a mutató alacsony értéke tekinthető jó eredménynek: (Bizonyos mutatóknál alaptermészetük miatt azt tekintjük jobbnak, ha az értéke alacsony (pl.: munkanélküliségi ráta).)	
$OTI_{p_{ij}} = \frac{X_{p_{ij}} - X_{p_{imin}}}{X_{p_{imax}} - X_{p_{imin}}}$	$OTI_{p_{ij}} = 1 - \left(\frac{X_{p_{ij}} - X_{p_{imin}}}{X_{p_{imax}} - X_{p_{imin}}} \right)$	$OTI_{p_i} = \frac{\sum_{j=1}^n OTI_{p_{ij}}}{n}$
Jelmagyarázat: $OTI_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér j-edik objektív térségi részindexe $X_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér j-edik mutató értéke a vizsgált kistérségben $X_{p_{imin}}$: Az i-edik pillér j-edik mutató értékének minimuma az adott régióban kistérség sorosan $X_{p_{imax}}$: Az i-edik pillér j-edik mutató értékének maximuma az adott régióban kistérség sorosa OTI_{p_i}: Az i-edik pillér objektív térségi indexe $\sum_{j=1}^n OTI_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér mutatóinak összege n: Az i-edik pillérben található mutatók száma		

A Szubjektív Térségi Index (SZTI) az általunk felhasznált mutatók másodlagos tartalma alapján kialakított kérdőívből származó adatbázisra alapozva arra mutat rá, hogy a vizsgált kistérség szereplői hogyan ítélik meg az egyes pillérekben szereplő mutatókat. (5. táblázat)

5. táblázat: SZTI képletek

Forrás: saját szerkesztés, GODA 2012 alapján (91-92. o.), 2012.

Részindex:	Pillérek Szubjektív Térségi Indexe:
$SZTI_{p_{ij}} = \frac{(\sum_{j=1}^n X_{p_{ij}}) - X_{p_{imin}} * N}{(X_{p_{imax}} - X_{p_{imin}}) * N}$	$SZTI_{p_i} = \frac{\sum_{i=1}^n SZTI_{p_{ij}}}{n}$
Jelmagyarázat: $SZTI_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér j-edik szubjektív térségi részindexe $\sum_{j=1}^n X_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér j-edik kérdésére adott válaszok értékének összege $X_{p_{imax}}$: Az i-edik pillér j-edik kérdésére adható válasz maximum értéke $X_{p_{imin}}$: Az i-edik pillér j-edik kérdésére adható válasz minimum értéke N: a kitöltött kérdőívek száma $SZTI_{p_i}$: Az i-edik pillér szubjektív térségi indexe $\sum_{i=1}^n SZTI_{p_{ij}}$: Az i-edik pillér mutatóinak összege n: Az i-edik pillérben található kérdések száma	

A szubjektív és az objektív térségi index számtani átlagaként jön létre a **Korrigált Térségi Index (KTI)**. A korrekció jelentősége abból adódik, hogy helyi szereplők megítélésének statisztikai adatokkal való korrigálásával megkapjuk a lehető legrealisabb képet a kistérségről. (6. táblázat)

6. táblázat: KTI képletek

Forrás: saját szerkesztés, GODA 2012 alapján (92-93. o.), 2012.

Pillérek Objektív Térségi Indexe:
$KTI_{p_i} = \frac{OTI_{p_i} + SZTI_{p_i}}{2}$
Jelmagyarázat: KTI_{p_i}: Az i-edik pillér j-edik korrigált térségi részindexe OTI_{p_i}: Az i-edik pillér j-edik objektív térségi részindexe $SZTI_{p_i}$: Az i-edik pillér j-edik szubjektív térségi részindexe

A fenti indexek megmutatják a térség erősségeit - gyengeségeit (OTI, SZTI, KTI), veszélyeit és lehetőségeit (KATI), illetve azt, hogy milyen pozíciót foglal el, ezáltal milyen lehetőségeket rejt a vizsgált térség a vizsgált területi egységen belül (GODA, 2012).

A vizsgálatunk során kiemelt figyelmet fordítottunk a részletességre, az alternatívák szakmai megalapozottságára. Ennek tükrében nem a fejlesztési alternatíváinktól elvárt hatásokat próbáltuk modellezni az általunk használt 40 mutatóra, hanem azon belül, az egyes fejlesztési intézkedésektől várt hatásokat számszerűsítettük. Ezt követően az alternatívák közvetett hatásait szorzó számok

segítségével korrigáltuk a rendszerben, hiszen egyes, jelentős hatások nem közvetlenül érvényesülnek, hanem bizonyos hatások elérése után, azokon keresztül generálódnak (pl.: az elvándorlás csökkenése várhatóan kismértékben növeli majd a lakossági internet előfizetések számát).

Az előbb említett módosított mutatók felhasználásával megvizsgáltuk a térségi indexek csoportosításából kialakított gazdasági-, társadalmi- és környezeti dimenziók fenntarthatóságát. Ezáltal pontosabb képet kaptunk egy pillér szerkezetéről és megállapítottuk, hogy a jelenlegi, illetve az előidézett változás az adott feltételek mellett mennyire életképes.

3.2.1.2 Pillérek közti kapcsolat

A vizsgálatunk második fázisában az előzetesen kialakított SWOT-jellegű mátrix alapján egy szakértői módszer segítségével kiszámítottuk a jelenlegi és a fejlesztési scenáriókban **vizsgált pillérek közti kapcsolata**, melyek az általános pókháló elmélet, illetve a **pókháló-entrópia** vizsgálat gerincét képezik, melynek alapja egy 40 változóra előállított **korrelációs mátrix**.

A felhasznált rendszerelméleti modell képes arra, hogy a vizsgált 5 pillér közti kapcsolatot egy erre kialakított diagramon modellezze (1. ábra illetve 3 melléklet), melyhez felhasznált vizsgálat a pókháló-entrópia (vagyis rendezetlenség a rendszerben) vizsgálat. Ennek alapja egy szubjektív és egy objektív kohézió-vizsgálat, melyből kialakításra kerül egy korrigált mutató, a korrigált kohézió, melyet a modell szemléltet. Az elmélettel kapcsolatosan röviden elmondható, hogy a modell fordítottan arányosan mutatja be a kapcsolatokat, vagyis a diagram minél jobban összehúzódik, annál nagyobb a kapcsolat az egyes mutatók között, és így az egyik pilléren végzett intézkedésnek annál nagyobb hatása lesz egy másik pilléren. Tehát a modell képes arra, hogy egy változtatás hatására megmutassa, hogyan alakulnak a kapcsolatok a pillérek között, mint mikor a pókháló egy pontját húzni vagy tolni kezdjük, hiszen ezzel együtt a hálórendszer teljes egésze reagál a mozdulatra, melyen a rajtalévő pók (a mi esetünkben a lakosság) az előidézett változást azonnal érzékeli és reagál is rá.

A vizsgálat eredményeként (a 2.5 fejezetben már említett) három állapotot különböztethetünk meg: alacsony entrópiájú, közepes entrópiájú, valamint magas entrópiájú pókhálókat (GODA, 2012).

3.2.2 Dokumentumelemzés

A **dokumentumelemzés** a társadalomtudományi kutatási gyakorlatban a beavatkozás-mentes vizsgálatok egyik fajtája. Ez az elemzés olyan vizsgálati módszerek összefoglaló elnevezése, amelyek az írott, vagy vizuális formában megjelenő emberi közlések tanulmányozására alkalmasak. A fejlesztési célzatú beavatkozások hatásvizsgálata esetén ennek a módszernek a tárgya a

programok és projektek szövege (RECHNITZER ET AL., 2004). Ezen módszer alapján végeztük el az általunk felkutatott Tamási kistérség fejlesztési **tervdokumentum**ának tanulmányozását.

3.2.3 Hipotézis

Pályamunkánk elkészítése során az előzetes ismertanyagunkra építve meghatároztunk főbb problémaköröket, melyek meghatározzák a kistérség jelenlegi helyzetét, illetve melyek alapjául szolgáltak a bennünk megfogalmazódó **hipotézisek**nek.

Mindenekelőtt szembetűnőek a kistérség földrajzi adottságai és infrastrukturális hiányosságai. A térség két autópálya holtterében helyezkedik el, mely gazdasági aktivitás tekintetében nem a legideálisabb a vállalkozások szemszögéből. Fontos megemlíteni továbbá, hogy az infrastrukturális kiépítettsége is jelentős hiányokat mutat, mind területi eloszlásban, mind jellege és minősége alapján.

H.1. A Tamási kistérség fejlődési lehetőségeit hosszútávon korlátozza, hogy az M6-os és az M7-es autópálya holtterében helyezkedik el, így elérhetőség szempontjából hátrányos helyzetű, valamint infrastrukturális hiányosságai is problémát jelentenek tökevonzó képességében.

A rendszerváltás előtt a Tamási kistérség gazdasági szerkezetét a mezőgazdasági nagyüzemek, valamint a vidéki ipartelepítés során létesített gyáregységek, fióktelepek, illetve nagyobb települések iparszövetkezetei határozták meg. Napjainkban a mezőgazdaság térvesztése nyomán bekövetkezett alacsony foglalkoztatottság jellemző a térségre, valamint funkcióhiányából adódóan alacsony számban vannak jelen magas foglalkoztatottsággal bíró nagyvállalkozások, amelyek főként a nagyobb településekre koncentrálnak.

H.2. A kistérség a mezőgazdasági jellegének elvesztése után nem volt képes újabb meghatározó jelentőségű arculatot kialakítani.

A kistérség jelenlegi fejlesztési dokumentuma az említett problémakörök egyikére sem ad naprakész válaszokat, javaslatokat, illetve nem fogalmaz meg a helyi adottságokra épülő jövőképet. Erre alapozva született meg harmadik hipotézisünk.

H.3. A Tamási kistérség fejlesztési dokumentuma hiányos és jelentős hibákat tartalmaz, így nem képes hatékony alapként szolgálni egy egységes és jól strukturált fejlesztésnek.

3.2.4 Szenárióelemzés

A helyzetfeltárást és a dokumentumelemzést továbbá hipotéziseinket alapul véve olyan kitörési pontokat kerestünk, melyek egy-egy fejlesztési alternatívába (szcenárióalkotás) ágyazva olyan

lehetőségeket teremthetnek, amelyeknek köszönhetően egy életképesebb kistérség jöhetne létre. Ahogy már említettük, a tanulmányunk során a kiemelt figyelmet fordítottunk a részletességre. A vizsgálatunkkal azt próbáltuk modellezni, hogy az egyes scenárióink mennyire életképesek az adott feltételek és az általunk elvárt hatások által előidézett változás mellett.

“**Szenárió analízis** tartománya a jól meghatározható események, amelyek eloszlása kevésbé ismert. Scenáriók azonosítása után, azoknak megfelelően közeledünk a problémához és döntünk a kezeléséről.” (VÁRKONYI, 41. DIA, 2006)

“Nem a jövő „egyértelmű” előrejelzése a cél, hanem a befolyásoló tényezők feltárása azok hatásainak különböző irányában. A scenáriók a jövő lehetséges leírásai, melyek figyelme az oksági folyamatokra és a döntési pontokra irányul. Az időben egymás után következő események, tendenciák közötti kapcsolatok logikai feltárására, megítélésére és ezek alapján következtetések levonására irányul („ha... akkor” formát veszik fel)” (BERÉNYI, 2. O., 2011).

3.2.5 Összehasonlítás

A vizsgálatunkban terv összehasonlítást végzünk a Tamási kistérség tervdokumentuma és az általunk készített fejlesztési javaslat között. Megfogalmazzuk észrevételeinket, kritikáinkat, továbbá megvizsgáljuk a terv készítésétől számított 4 éven belül megvalósuló fejlesztésektől elvárható hatások sikerességét is, melyre a két helyzetfeltárás közti különbség ad választ.

“Az elemzés eszközei között a legalapvetőbb módszerek: csoportosítás és **összehasonlítás**. Az adatok csoportosításának eredményeként az összehasonlítás végrehajtásához az adatok felsorolásának eredményeként különböző statisztikai sorokat képezünk: azonos fajta adatokból álló sorok (területi sor, idősor, minőségi sor, mennyiségi sor) és különböző adatokból álló sorok (leíró sor). Az összehasonlítás változatai a teljesség igénye nélkül: terv és tényadatok összehasonlítása, időbeli összehasonlítás, rész összehasonlítás az egészszel, a szükséglet és a fedezet összehasonlítása és regionális összehasonlítás. Az összehasonlítás (alapján) eredményeként megállapítható a tervtől, bázistól való eltérés nagysága, illetve az elemzés során meg kell állapítani az eltérések okait és hatásait is” (VIZSGÁZZ, 2012).

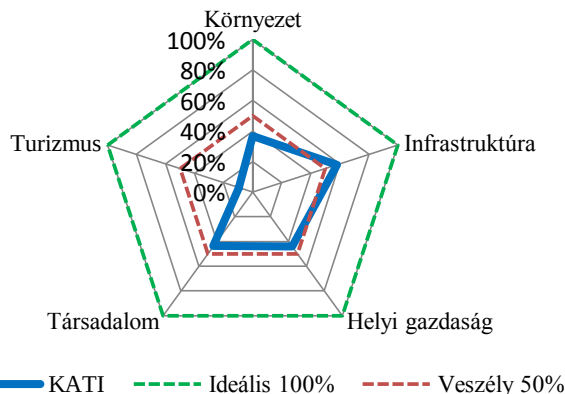
4 Eredmények

4.1 Kiindulási állapot

Fejlesztési javaslataink alapját az elsődleges vizsgálataink eredményeként létrejött indexek képezik, melyek a Tamási kistérség jelenlegi helyzetét tükrözik. A fejezet első felében azt vázoljuk fel, hogy milyen képet mutat a vizsgált kistérség jelenlegi állapotában, az általunk használt vizsgálati módszer alapján.

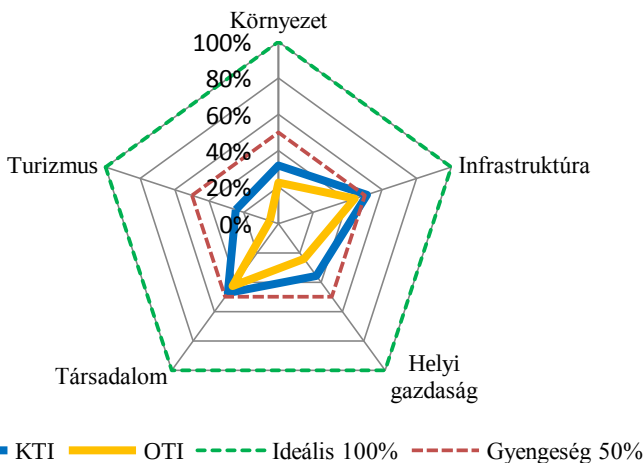
A **külső adottságok térségi indexe, KATI** (3. ábra) jól mutatja, hogy Tolna megye tekintetében egyedül az infrastrukturális pillér rejt magában lehetőséget, ez az egyedüli „húzó” dimenzió, melynek fejlesztésére érdemes lenne hangsúlyt fektetni. Fontos továbbá az infrastruktúra többi pillérhez való kapcsolatát erősíteni annak érdekében, hogy a kritikus szint alatt elhelyezkedő, veszélyt jelentő pillérek által várható negatív hatásokat kiküszöböljük, megelőzzük.

A kistérség **objektív térségi indexe – OTI** - alapján elmondható, hogy a Dél-Dunántúli régió többi kistérségéhez képest rosszabb helyzetben van. Ahogy a 4. ábrán látható, a társadalmi és infrastrukturális pilléren kívül az összes többi dimenzió jelentős gyengeségként jelenik meg, mert a felállított mutatórendszer alsó kvartilisében¹ helyezkednek el. Ezek közül legrosszabb értékeket - a külső adottságok térségi indexéhez hasonlóan - a turizmus mutatja. A GODA (2012) elmélete alapján kialakított szakértői mutatórendszerünkben használt negyven mutató közül az objektív adatok alapján a következő mutatók bizonyultak a kistérségben a leginkább gyengének: a környezeti dimenzióon belül a szelektív

3. ábra: Külső Adottságok Térségi Indexe - Kiindulási állapot

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

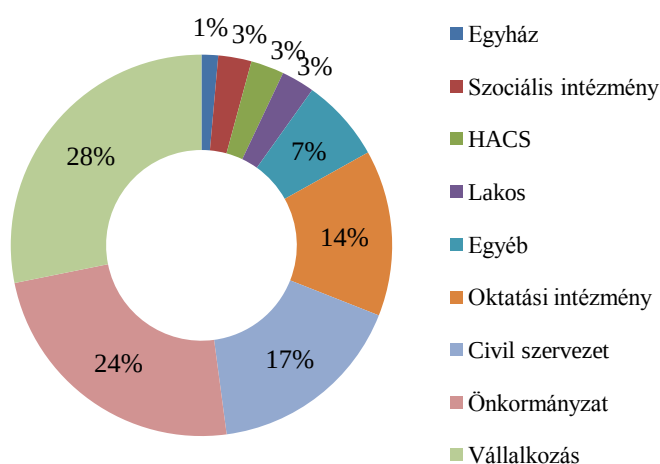
4. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index - Kiindulási állapot

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

¹ Kvartilis: Az a statisztika, amely a gyakorisági eloszlást négy olyan részre osztja, amely részekbe az értékek 1/4, 1/2, 3/4 része esik

hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma és a Környezet és Energia Operatív Programos (későbbiekben: KEOP) kifizetések összege, az infrastruktúra dimenzió belül a postahivatalok száma, valamint a jelzőrendszeres házi segítségnyújtásban részesülők száma. A helyi gazdaság pilléren belül a Regionális Operatív Programos (későbbiekben ROP) kifizetések és az iparüzési adó összege bizonyult a régió belül a legalacsonyabbnak. A társadalom pilléren belül a háziorvosok és a bölcsődék száma, míg a turizmus pillérnél a műemléki jelentőségű területek és a kulturális rendezvények száma mutatkozik a leginkább kedvezőtlennek. Ahogy arra az imént is utaltunk, az elfogadható szintet az infrastruktúra és társadalmi pillérek érik el, valamint azonos formában is alakulnak, mely a köztük lévő erős kapcsolatnak köszönhető.

A 2012. március 14-én kiküldött 254 db online kérdőív kitöltésére közel két hét állt a válaszadók

5. ábra: A kitöltők megoszlása, adott szervezeti egységbe tartozás alapján

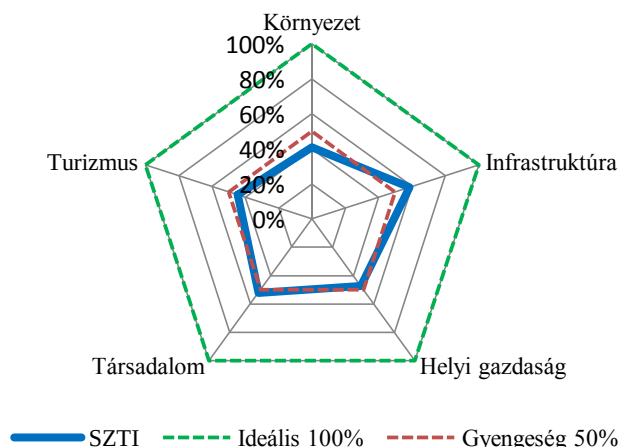
Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés

rendelkezésére. Ahogy az 5. ábrán látható 2012. március 26-ig beérkezett 71 db kérdőív kitöltőinek jelentős részét alkotják a vállalkozások, önkormányzatok, civilszervezetek és oktatási intézmények, ezzel is biztosítva az általunk elvárt, teljes gazdaságot, társadalmat és közszerát lefedő adatbázist.

Az ezekből az adatokból készített, 6. ábrán látható **szubjektív térségi index – SZTI** - (mely a kistérségben lakók

véleményét tükrözi) eltérést mutat a fent tárgyalt indexekhez képest. Bár a helyiek megítélése minden esetben jobb volt az objektív mutatók adatainál, az infrastruktúra kivételével még mindig a gyengeségek közé tartozik a pillérek jelentős része, de még az erősségnek tekinthető infrastruktúra sem mondható markáns térségi adottságnak (meghatározó dimenzió) a megkérdezettek szerint. A kialakított mutatórendszerből származtatott kérdőíves kérdéseinkre adott válaszok alapján a környezeti pilléren belül a másodlagos közműhálózat és a rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások számának mennyiségét tartják leginkább gyengeségnek a válaszadók. Az infrastruktúra pilléren belül az egyéb élelmiszer-szaküzletek száma és az autópálya-csomópont elérhetősége emelkedik ki, mint gyengeség, míg a helyi gazdaság dimenziójában a 180 napon túli nyilvántartott álláskereső magas arányát és az alacsony saját folyó bevételek kapták a válaszadóktól a legalacsonyabb értékelést. A társadalom pillér esetében a családsegítő szolgálatok száma és a naponta a kistérségi központba induló közvetlen járatok száma a legalacsonyabban értékelt mutató.

A helyi lakosok a turizmusdimenzió belül a kerékpárutak hosszával és a kulturális rendezvények számával van a legkevésbé megelégedve.

6. ábra: Szubjektív Térségi Index - Kiindulási állapot

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

A szubjektív és az objektív térségi indexek adatait átlagoló **korrigált térségi indexben** – **KTI** - alapvetően nem érzékelhető nagy változás az előzőekhez képest. Igaz a turizmus, a helyi gazdaság és környezeti pillérek értékei az OTI adataihoz képest az erősség irányába mozdultak, de még mindig a jelentős hátrányt jelentenek a Tamási kistérségben. Az 4. ábrán megfigyelhető, hogy az infrastruktúra és társadalmi pillérek a primer és szekunder adatok figyelembevétele mellett is a legmeghatározóbbak a térségben.

A szubjektív és az objektív térségi indexek alapján a következő mutatókat elsődleges és másodlagos tartalmát tekinthetjük erősségnek a vizsgált 5 dimenzió belül:

- Környezet: KEOP-os kifizetések az Új Széchenyi Tervből összesen;
- Infrastruktúra: Gyógyszertárak száma; Közvetlen járatok átlagos menetideje a kistérség központba;
- Helyi gazdaság: Üzemanyagtöltő állomások száma; Saját folyó bevételek - intézményi tevékenységek bevételei;
- Társadalom: Regisztrált nonprofit szervezetek száma; Közművelődési intézmények száma;
- Turizmus: Kulturális rendezvények száma; Éttermek, cukrászdák száma;

Ez a tény továbbá ugyancsak alátámasztja azt, hogy a vizsgált kistérségben az előbb említett két pillér „húzó pilléreként” meghatározó kapcsolattal bírnak, ezáltal a legnagyobb hatást gyakorolják a területre, meghatározzák a többi dimenzió fejlődési irányát is.

4.2 Dokumentumelemzés

A Tamási kistérség tervdokumentuma 2008. december 1-jei dátummal, 153 oldal terjedelemben készült a Kapos Innovációs Transzferközpont Kht. gondozásában. Bár a kistérség honlapján (elektronikus formában) nem találtuk meg, könnyedén elérhető a terport.hu internetes oldalról. A dokumentum fedőlapján minden fontos alapinformáció fellelhető: mely vállalkozás, mikor, hol és kinek a megbízásából készítette a vizsgálatot. Tovább haladva mégis rögtön szembetűnik a

tartalomjegyzék hiánya, s a szerkezeti strukturálatlanság, amely végigkíséri az egész tervdokumentációt. A fejlesztési terv rögtön a helyzetfeltárással indul, igaz, ezt külön fejezetcím nem jelzi. Tartalmát tekintve azonban elég alaposnak mondható, mintegy 9 oldalon keresztül, gazdasági, infrastrukturális, társadalmi, szociális és foglalkoztatási helyzet részekre (alfejezetekre) bontva elemzi a kistérségi vizsgálat idején fennálló helyzetet, jelenségeket. A következő tartalmi egység a SWOT - analízis, mely megegyezik (alkalmazkodik) a helyzetfeltárás tartalmi felosztásával (hoz). Az előbb említett öt pillér mindegyikére külön-külön fogalmaz meg erősségeket, gyengeségeket, lehetőségeket és veszélyeket, ami tulajdonképpen a helyzetfeltárás összefoglalásának, kivonatának tekinthető. A dokumentum harmadik nagy része a fejlesztési irányok kialakítása, melyeket hat téma köré csoportosítottak: gazdaságfejlesztés, környezetfejlesztés, településfejlesztés, oktatásfejlesztés és piacképes szakképzés, foglalkoztatási programok, egészség- és egészségügyi fejlesztés valamint roma integráció. A fejlesztési irányok meghatározása mellett megfogalmazza azok indokoltságát, az általuk érintett konkrét településeket, illetve utalnak arra, hogy milyen pénzügyi forrásból kívánják a célok megvalósítását finanszírozni. A negyedik fejezetben a projektek összegző bemutatása található táblázatos formában, ahol részletesen kifejtésre került az egyes fejlesztési irányokhoz kapcsolódó projekttypusok neve, darabszáma, a megvalósulás helyszíne, az európai uniós támogatások forrása és pontos összege. A fejezet egy további alfejezeteként olvashatjuk a források operatív programok és prioritások közti megoszlásának indoklását, majd az egyéb Új Magyarország Fejlesztési Terv, Új Magyarország Vidékfejlesztési Program vagy magánforrásból, illetve hazai támogatásból finanszírozandó projektek felsorolását. A negyedik rész utolsó alfejezete a pontos ütemezést mutatja be, melyből jól látszik, hogy a projektek nagy részét a jelentős forrásigény miatt már 2009-ben el kellett indítani, ám még így is található köztük olyan, melynek befejezése 2013-ban várható. Az utolsó, ötödik tartalmi egységben, azaz a fennmaradó több mint 125 oldalban, a projektek rendkívül részletesen (7. táblázat) kerültek bemutatásra a következő szempontok szerint:

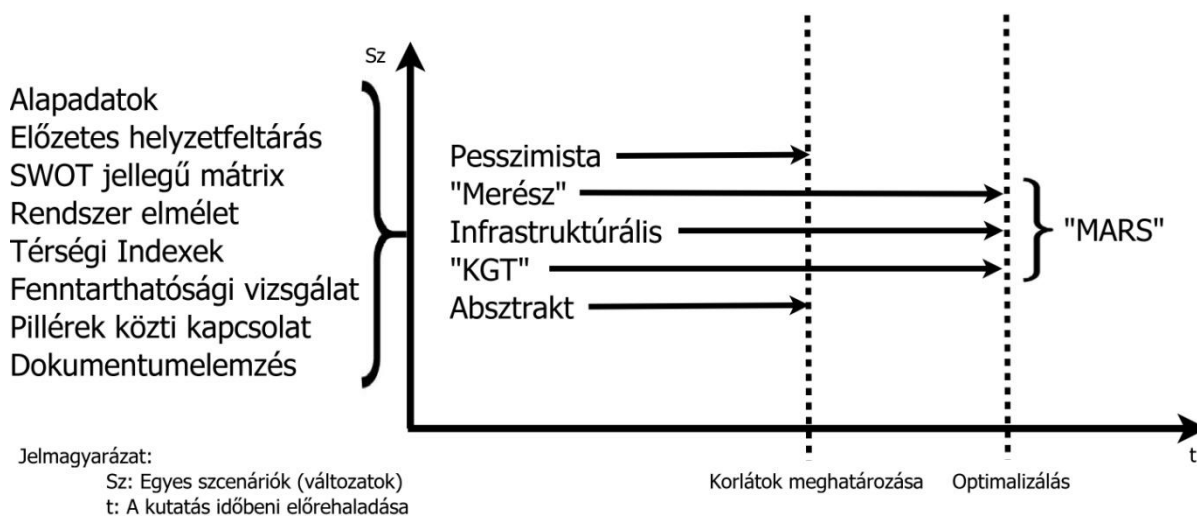
7. táblázat: A fejlesztési projektek felépítése

Forrás: saját szerkesztés, a Tamási kistérség Tervdokumentuma (2008) alapján, 2012.

Fejlesztési irány	Projekt konkrét célja, célcsoportonként
Projekt rövid címe	Projekt célcsoportja
Projekt gazda neve	Projekt tevékenységei
Kapcsolattartó neve, elérhetősége	Projekt kiválasztási kritériumoknak való megfelelés kifejtése
Megvalósulás helyszíne (település)	Költséghatékonyság, alternatívák
Összköltség, MFt	Pénzügyi fenntarthatóság, működés költsége, finanszírozás
Igényelt támogatás, MFt	Hátrányos helyzetűek, különösen a romák helyzetének javítása
Több elemű projekt esetén az elemek költsége, MFt	Megvalósítás indítása és befejezése (év, hónap)
Érintett operatív program és prioritás	Előkészítettség
Kapcsolódás a fejlesztési irányhoz	További előkészítés
Számszerű outputok (indikátorok, értékkel)	Kapcsolódás más projektekhez

4.3 A fejlesztés scénáriók

Ebben a fejezetben az általunk eddig alkalmazott módszerek (SWOT jellegű mátrix, rendszerelmélet, térségi index-vizsgálat és fenntarthatósági vizsgálat, pillérek közti kapcsolat vizsgálata, dokumentumelemzés, hipotézisek kialakítása, összehasonlítás) felhasználásával alakítottuk ki a fejlesztés lehetséges alternatíváit (7. ábra).

7. ábra: Szcenárió alkotás folyamata

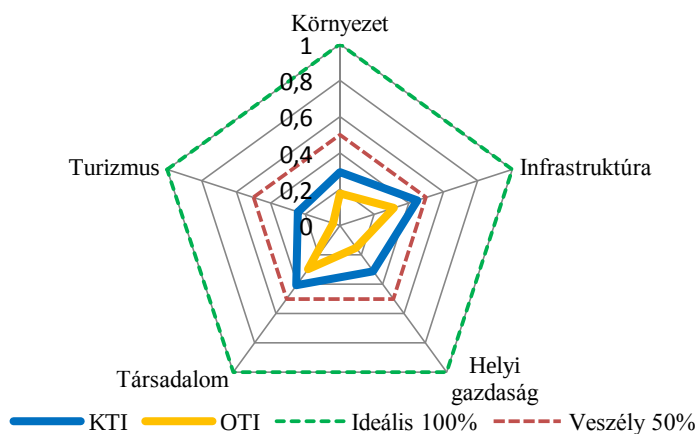
Forrás: saját szerkesztés, 2012.

4.3.1 A fejlesztés korlátai

Vizsgálatunk során a módszertani fejezetben ismertetett metódussal modelleztük az egyes fejlesztési intézkedésektől várt hatásokat. A fejlesztési javaslatok megalkotásakor első lépésként két olyan **szélsőséges scénárió** került kidolgozásra, melyek kijelölték a fejlesztési lehetőségeink korlátait. Ezek a határvonalak a „pesszimista” és „absztrakt” elnevezéseket kapták, tekintettel arra, hogy a lehetőségeink negatív és pozitív végleteit tükrözik.

4.3.1.1 Pesszimista scénárió

Ebben a jövőképben azt próbáltuk modellezni, hogy a kistérség meglévő **adottságainak degradálásával** milyen mértékű negatív változás következne be a kistérség régióban elfoglalt pozíciójában és a kutatásaink alapján kiemelkedő infrastrukturális és társadalmi pillérekben. A degradálás mértéke a vizsgálatba bevont minden egyes mutatónál 20% volt,

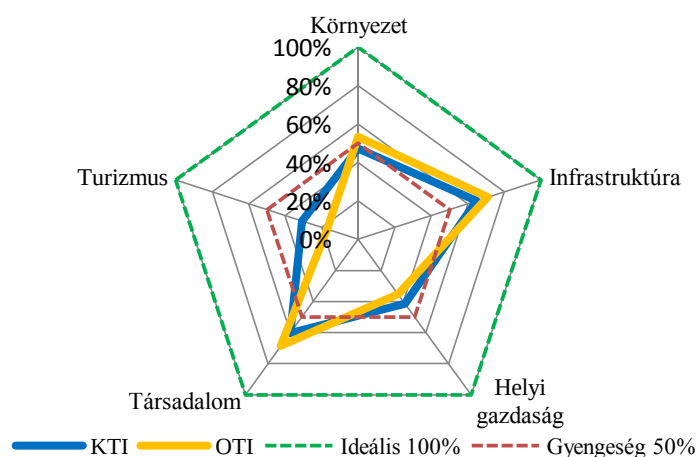
8. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index - Pesszimista scénárió

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

melynek hatására a 8. ábrán látható változások következtek be a kiindulási állapothoz képest, ám ezek csupán kismértékű módosulást idéztek elő a társadalmi és infrastrukturális pillérekben. Ebből az következik, hogy a jelenleg is rossznak minősülő adottságok tovább nem romlanak jelentős mértékben, ellenben a térség legjobb két adottságával, bár ezek változásai sem számottevőek.

4.3.1.2 Absztrakt szcenárió

Ez az elképzelés azért kapta az absztrakt elnevezést, mert azokat a **mutatókat változtattuk jelentős**

9. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index - Absztrakt szcenárió

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

mértékben (akár többszörösére is), amelyek meghatározzák a kistérség relatív rossz pozícióját a régióban, vagyis a jelentős hiányosságokat reprezentáló mutatószámokat. A változtatások hatásai a 9. ábrán figyelhetők meg. Jól látható, hogy a kiindulási állapothoz képest az infrastrukturális és társadalmi pillérek mozdultak el jelentősebb mértékben az erősség irányába, de még ilyen „absztrakt” módosítások mellett is a további három, alapvetően gyenge pillér közül csupán a

környezetit sikerült az elfogadható szint fölé növelni.

A pillérek közötti kapcsolatot és a fenntarthatóságot vizsgálva hasonló eredményre jutottunk. A legerősebb kapcsolat a társadalom és az infrastruktúra pillérek között van (60,79%), és hasonlóan szoros kapcsolat figyelhető meg a környezeti és az infrastrukturális (54,98%) továbbá a környezeti és társadalmi pillérek (54,42%) között, de 50% feletti a reláció az infrastruktúra és helyi gazdaság, valamint a helyi gazdaság és a társadalom pilléreknek is. A fenntarthatósági vizsgálat az előzőekben leírtaknak megfelelően alakult, a leginkább fenntarthatónak társadalmi és infrastrukturális dimenziók bizonyultak.

4.3.2 Fejlesztési szcenáriók és hatásvizsgálatuk bemutatása

Az alapadatokra, az előzetes helyzetfeltárássra, a dokumentumelemzésre és a két szélsőséges szcenárióra alapozva négy fejlesztési irányt készítettünk el, melyeket a pilléreken belül a régió kistérségeihez képest kiugróan magas illetve alacsony értékkel bíró mutatókra építettünk.

Mivel a fejlesztési szcenáriók hatással voltak a kiindulási helyzetben felhasznált mutatókra, a javaslataink bemutatása után részletezzük az indexekben előidézett változásokat is.

4.3.2.1 „Merész” Szenárió

A merész Szenárió kialakítása során módszertani vizsgálataink mellett a kistérség **természeti adottságaira** és a **turizmus fejlesztésére**, a kiaknázatlan értékek feltárására fektettük a hangsúlyt (8. táblázat).

8. táblázat: Merész” Szenárió Fejlesztési Irányainak Összesítő Táblázata

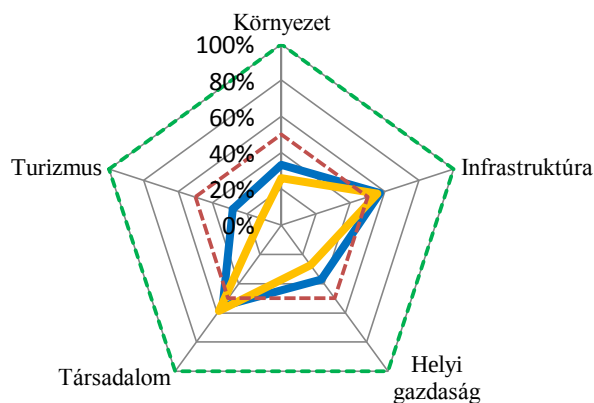
Forrás: saját szerkesztés, 2012

Fejlesztési csomag	Erdő és vadállomány fejlesztés	Turizmus fejlesztés
Fejlesztési javaslat	Vadaspark	Lovas turizmus
	Vadászturizmus	Lovagi torna
	Horgászturizmus	Középkori falu
	Erdőgazdálkodás	Kalandpark

Ez azt jelenti, hogy ebben az esetben a Gemenci erdő, a halastavak, a középkori várak és barokk kastélyok nyújtotta lehetőségeket „Magyarország legnagyobb vadász- és horgásziparadicsomának” kiépítésével használtuk ki, amelyet az erdőgazdálkodásra épülő vadaspark kialakításával és a lovas turizmus fellendítésével egészítettünk ki. Természetesen a merész jelző a fejlesztési csomag jellege mellett utal annak anyagi vonzataira is, hiszen a megvalósításhoz a kistérségnek nagy összegű támogatásra lenne szüksége.

A merész Szenárió első szembetűnő hatása, hogy az infrastrukturális és társadalmi dimenziók mellett az egyébként rendkívül gyenge turizmus pillért is viszonylag nagymértékben mozdította el az elfogadható szint felé a korrigált térségi indexben (10. ábra).

A pókháló-entrópia vizsgálatban a rendezetlenség csökkent, s erősödött a pillérek közötti kapcsolat is (3. melléklet).

— KTI — OTI --- Ideális 100% --- Gyengeség 50%

10. ábra: Korrigitált és Objektív Térségi Index – „Merész” Szenárió

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

4.3.2.2 Infrastrukturális Szenárió

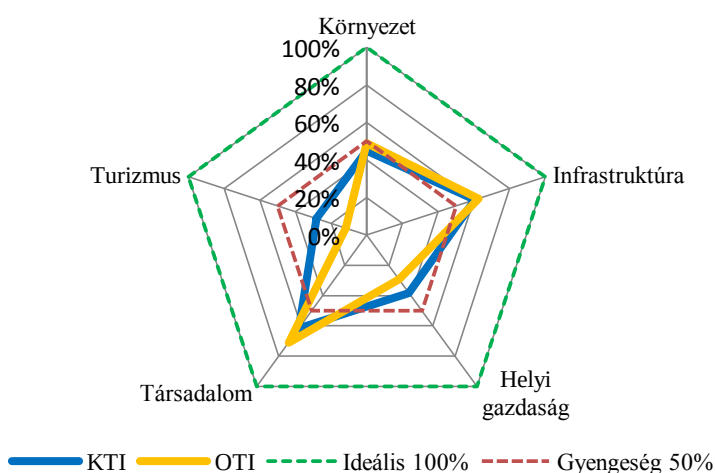
A bemutatott vizsgálatok eredményei alapján úgy gondoltuk, hogy ahhoz a pillérhez kapcsoló mutatószámokat **változtatjuk**, melyek az előzőekben vázolt összes esetben **erősséggként, illetve lehetőséggként jelentek meg**. Így a közművesítettség, a közlekedés, a közszolgáltatás, valamint a hozzájuk kapcsolódó gazdasági és társadalmi mutatók módosításával megalkottunk egy, a már meglévő infrastruktúrára épülő kitörési pontot (9. táblázat).

9. táblázat: Infrastrukturális Szenárió Fejlesztési Irányainak Összesítő Táblázata

Forrás: Saját szerkesztés, 2012.

Fejlesztési csomag	Közművesítettségi infrastruktúra	Közfoglaltatási infrastruktúra	Közlekedési infrastruktúra	Gazdasági infrastruktúra	Társadalmi infrastruktúra
Fejlesztési javaslat	Csatornázás	Gyógyszertár	Közvetlen járatok száma	Kereskedelmi szálláshelyek száma	Családsegítő szolgálat, Jelzőrendszeres házi orvosi segélynyújtás
	Hulladékgyűjtő telep	Posta	Kerékpárút	Vállalkozások (étterem, cukrászda, egyéb élelmiszer)	Közművelődési intézmények száma
		Bölcsődék száma	Járda	Vállalkozások (inkubátorház)	Kulturális rendezvények

Költségek tekintetében ez a Szenárió egyszerűbben kivitelezhető, mivel a társadalmi pillérhez kapcsolódó mutatók változtatását (például a bölcsődék számának növelését) az önkormányzati bevételek növelésével párhuzamosan végeztük (az önkormányzat tulajdonában álló ingatlanok és földterületek felhasználásával).

11. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index – Infrastrukturális Szenárió

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

Ebben az esetben az objektív- és ennek értelmében a korrigált térségi index is pozitív irányba mozdult el, minden pillér értéke javult (11. ábra). A korrigált térségi index esetében sikerült a társadalmi és az infrastrukturális erősségek középső kvartilisébe, a környezeti pillérünket az erősség alsó kvartilisébe emelnünk, annak határáig tudtuk fokozni, továbbá a turisztikai és a helyi gazdaság pillérek gyengeségét csökkenteni.

A pókháló-entrópia vizsgálat segítségével kimutatható, hogy a kiindulási állapothoz képest - melyet egy közepes entrópia jellemzett - erősödés figyelhető meg a 3. mellékletben. A pillérek közötti kapcsolat az erősödés ellenére sem tekinthető szorosnak, bár a fenntarthatósági potenciál láthatóan növekedett.

4.3.2.3 Környezeti, gazdasági, turisztikai („KGT”) Szenárió

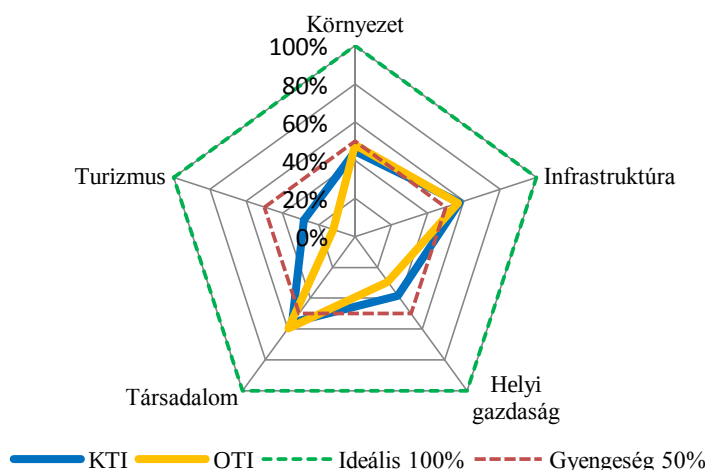
Ahogy az elnevezéséből is kitűnik, ez a jövőkép **a kiindulási állapot nem fenntartható pilléreit próbálja javítani**, pontosabban azokat a fenntarthatóság irányába mozdítani (10. táblázat). A környezetvédelmi fejlesztések keretein belül hulladékgyűjtő telep építése, gazdaságfejlesztés tekintetében többek között inkubátorház létrehozása és az önkormányzat intézményi tevékenységének növelése került meghatározásra. A turizmus fejlesztését egy kalandparkkal egybekötött hotel építésével, az éttermek és cukrászdák számának növelésével, valamint kerékpárutak építésével képzeltük el. Amennyiben a kistérség továbbra is jó pozíciót foglal el a térségben a régiós támogatások lehívását illetően, az imént felsorolt fejlesztési javaslatok érvényre juttatása sem lesz nehézkes.

10. táblázat: „KGT” Szenárió Fejlesztési irányainak összesítő táblázata

Forrás: saját szerkesztés, 2012

Fejlesztési csomag	Környezetvédelmi fejlesztések	Gazdaságfejlesztés	Turizmusfejlesztés
Fejlesztési javaslat	Hulladékgyűjtő	Inkubátor ház - vállalkozás	Hotel – Kalandpark – strand - szabadtéri mozi-étterem
	Csatorna	Intézményi tevékenység növelés	Kulturális rendezvény
		Nonprofit szervezetek	Éttermek, cuki
		Járatbővítés	Kerékpárút
		Üzemanyagtöltő állomás	

E Szenárió hatásaként is pozitív irányú elmozdulás figyelhető meg mindkét térségi index esetében, bár mértéke kisebb, mint az infrastrukturális fejlesztési tervben volt (12. ábra). A korrigált térségi

12. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index – „KGT” Szenárió

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

indexben akárcsak az előző elképzelésben társadalmi és az infrastrukturális erősségek a középső kvartilisig, a környezeti pillér az erősség alsó határáig emelkedett, a turisztikai és a helyi gazdaság pillérek gyengesége csökkent.

A közepes entrópiát mutató kiindulási állapothoz képest a pókháló rendezetlenségében a 3. mellékletben látható mértékű javulást tapasztalunk.

Elmondható, hogy a pillérek közötti kapcsolat és a fenntarthatósági potenciál

tovább erősödött ugyan, a térség ebben az állapotában továbbra sem fenntartható.

4.4 Összehasonlítás

A Tamási Kistérség Tervdokumentumát és az általunk készített fejlesztési tervet elsőként szerkezeti szempontból vetettük össze. Ennek eredményeként megállapítottuk, hogy a két koncepció felépítésében nem tér el nagymértékben egymástól. Mindkét dokumentumban megtalálható a több pillérre építő helyzetfeltárás, a SWOT - analízis, a fejlesztési irányok megfogalmazása, a projektek („csomagok”) részletes bemutatása, bár az átfedő részek közül némelyik többlet információkkal is bír, legfőképp a helyzetfeltárás szakaszában. Különbségként említhető, hogy a Tamási kistérség fejlesztési koncepciójából hiányoznak a bevezetés, az anyag és módszer, illetve az összefoglalás fejezetek, valamint nem fogalmaz meg konkrét jövőképet a térség számára. Az imént felsorolt részek az általunk készített fejlesztési tervben megtalálhatóak, részletesen kidolgozottan. A két dokumentumot tartalmi szempontból mélyebben összehasonlítva arra jutottunk, hogy az alapvető különbség a fejlesztési tervek között a módszertanban lelhető fel. Ez egyrészt nyilvánvaló, hiszen a kistérség szakemberei valószínűleg nem rendszerelméleti szempontból végezték el az elemzést. Bár a vizsgálat alapjául szolgáló módszertant sem ismerhetjük meg a dokumentumból. Másrészt azonban a tervdokumentumban alapvető hiányosságok fedezhetők fel az információk, adatok és mutatószámok használatában. A felhasznált adatok többsége csak egy bázisévben és csak néhány településre van feltüntetve, sem település-, sem idősoros adatokat nem tartalmaz.

A SWOT analízis, bár mindkét dokumentumban szerepel, nem azonos mélységben tárja fel a kistérség tulajdonságait. Az általunk készített vizsgálatban csak egy átfogó SWOT található, melynek a konkrét elemzés helyett inkább csak áttekintő, összegző szerepe van. A Tervdokumentum további részeinek is vannak hiányosságai: kialakításának módszertanáról sem találunk benne információt, illetve nagyfokú hasonlóságot mutat a helyzetfeltárással, mintha csak az abban közölt adatok táblázatba rendezése lenne, valamint az elemzés szöveges magyarázatát sem készítették el.

A Tamási Kistérség fejlesztési koncepciójában a hat meghatározott fejlesztési irányhoz részletesen kidolgozott projekteket rendeltek, és a már bemutatott szempontok alapján részletesen kidolgozták. Bár az operatív programok esetében még a finanszírozási forrásokat is megjelölték, és ütemtervet készítettek a pontos forrásallokáció-tervezéshez, ám azok részletes bontásában nem találtunk logikát. A két táblázatban elosztott források összege nem egyezik az összesítő táblában szereplő végösszeggel. Ugyan az egyes projekteket alaposan kifejtették/körüljárták, a strukturátlanság ebben a fejezetben is megfigyelhető, mivel három fejlesztésről említést sem tesznek, azokra való utalás csak az összesítő projektátlában található. Mindemellett elmondható, hogy nem határoztak meg egy átfogó, hosszútávon érvényesülő jövőképet. Így egy egységes irány hiányában a kistérségi

fejlesztések csak kisebb átmeneti megoldásoknak, javítgatásoknak, tüneti kezelésekknek tűnnek és nem egy tudatosan felépített fejlesztési rendszer egymásra épülő javaslatainak.

A fejlesztési alternatíváink megalkotása során elsődleges szempont volt számunkra, hogy a kistérség helyi adottságait maximálisan figyelembe véve, alulról építkezve alkossunk meg egy olyan fenntartható, lehetőleg diverzifikált, ám reális jövőképet, amellyel a helyi lakosság életszínvonala emelkedni fog, csökkenthető az elvándorlás és megoldható a helyben való foglalkoztatás. Ezzel ellentétben a Tervdokumentum nem jelöl meg egységes jövőképet és úgy tűnik, hogy a fejlesztési irányok meghatározása során a már futó, vagy legalábbis megpályázott, projektekhez igazodtak.

4.5 Hipotézisek bizonyítása

A kistérségről szerzett első információink, az első benyomások alapján alkottuk meg a bevezetésben ismertetett főbb problémaköröket, majd ezeket tovább gondolva, újabb ismereteket szeretve a kistérségről alkottuk meg a 3.2.3. fejezetben ismertetett hipotéziseinket. Ebben a fejezetben kutatásaink, vizsgálataink, illetve elemzéseink alapján ezen hipotézisek bizonyítása vagy esetleg cáfolása a célunk.

H.1. A Tamási kistérség fejlődési lehetőségeit hosszútávon korlátozza, hogy az M6-os és az M7-es autópálya holtterében helyezkedik el, így elérhetőség szempontjából hátrányos helyzetű, valamint infrastrukturális hiányosságai is problémát jelentenek tökevonzó képességében.

Kutatásainkból kiderült, hogy a térség földrajzi adottságai és infrastrukturális hiányosságai jelentős problémákat idéznek elő a kistérségben. A vizsgált területi egységhez két autópálya is közel van, de közvetlen összekötő út hiányában azonban a vállalkozások számára a kistérség nem vonzó befektetési célpont. Vizsgálatainkból egyértelműen látszik, hogy a térség gazdaságának élénkítése érdekében tett jelentős beavatkozások is csak jelentéktelen változást idéztek elő (fejlődést generált a többi kistérséghez képest). Fontos továbbá megemlíteni, hogy a társadalmi-, a környezeti- és a vonalas infrastruktúra sem mennyiségében, sem színvonalában nem megfelelő, mielőbbi korszerűsítésre szorul. Az általunk javasolt fejlesztési alternatívák ezekre a dimenziókra hatnak a leginkább, amit az a tény is bizonyít, hogy a másik két dimenzióra tett változtatási javaslatok csak kismértékű módosulást idéztek elő. Azonban e három pillér mutatóiba történő beavatkozás nem csak saját dimenziójának javulását idézte elő, hanem a másik kettőben is jelentősebb, pozitív irányú elmozdulást indukált.

Mindezek alapján első hipotézisünket elfogadtuk.

H.2. A kistérség a mezőgazdasági jellegének elvesztése után nem volt képes újabb meghatározó jelentőségű arculatot kialakítani.

A rendszerváltás előtt a Tamási kistérség gazdasági szerkezetét a mezőgazdasági nagyüzemek, valamint a vidéki ipartelepítés során létesített gyáregységek, fióktelepek, illetve nagyobb települések iparszövetkezetei határozták meg. Területi kutatásunk, dokumentumelemzésünk és primer vizsgálataink azt bizonyítják, hogy napjainkra a mezőgazdaság térvesztése jelentős nyomokat hagyott a térség gazdaságában, társadalmában, infrastruktúrájában, környezetében. Mindezen problémák következtében csökkent a foglalkoztatottság a vállalkozások egészének, de főként az egyébként sok munkahelyet kínáló és alacsony képzettségű munkaerőt felvevő nagyvállalkozások körében. A csökkenő számú és előregedő lakosság, a nem megfelelő színvonalú közszolgáltatás(ok) hanyatló társadalmi aktivitást eredményeztek. Ezek jelentős hatással vannak a többi pillérre is, melyek szintén visszacsatoló hatással bírnak, ezzel további romlást idézhetnek elő. Egy új arculat/jövőkép, mint például az általunk vizsgált egyes scenáriók és javaslatban kifejtett lehetőségek a romló tendenciát megállítva szinten stagnálást vagy akár minőségi és mennyiségi fejlődést is előidézhetnek a térségben.

A második hipotézisünket szintén elfogadtuk.

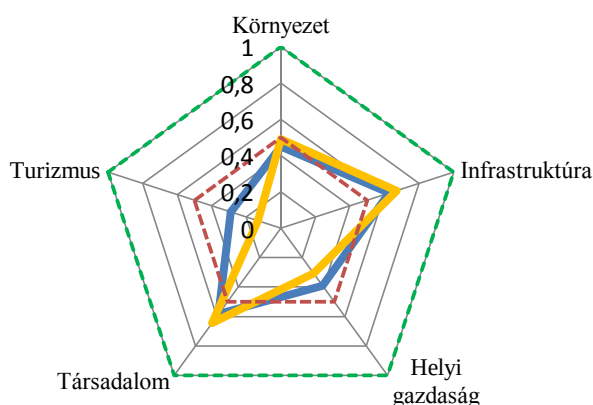
H.3. A Tamási kistérség fejlesztési dokumentuma hiányos és jelentős hibákat tartalmaz, így nem képes hatékony alapként szolgálni egy egységes és jól strukturált fejlesztésnek.

Ahogy a dokumentumelemzés és az összehasonlítás fejezetekben említettük: a kistérség jelenleg elérhető legfrissebb fejlesztési dokumentuma a jelentős problémakörök egyikére sem ad naprakész válaszokat. Nem fogalmaz meg a helyi adottságokra épülő jövőképet, ellenben a mi alternatíváinkkal. Minden általunk készített scenárióban az említett funkcióhiányból és a kistérség helyzetét meghatározó egyéb hiányosságokból indultunk ki, ezek alapján határoztunk meg fejlesztési irányt, adtunk célt a kistérségnek.

Így a harmadik hipotézisünk is igaznak bizonyult.

5 Következtetések és javaslatok

Az előző fejezetben bemutatottak alapján láthatjuk, hogy az infrastrukturális és társadalmi pillérek mindegyik scenárióban erős kapcsolattal bírnak, viszont hosszú távú fejlődést nem lehet csupán ezekre alapozni. Azonban külön-külön egyetlen fejlesztési scenárió sem tekinthető fenntarthatónak, ezért ki kell alakítani egy olyan komplex programcsomagot, ami az előző alternatívákból építkezve határozza meg a kistérség fejlesztési irányát. Tartalmazza a **legfenntarthatóbbnak** és **legeredményesebbnek** vélt terveket, melyek eredményeképpen egy hét fejlesztési csomagot tartalmazó scenárió bontakozott ki, melyet „M.A.R.S.” névre kereszteltünk. Ez egy mozaikszó, mellyel jelezni kívántuk a csomag komplexitását és eredetét; M, mint merész, A, mint absztrakt, R, mint releváns (vagy racionális) és S, mint stratégia. Tekintettel arra, hogy ezeket az intézkedéseket a „**legéletképesebbnek**” vélt javaslatokból emeltük ki, fenntarthatóságuk anyagi szempontból is megvalósítható. E komplex fejlesztési terv esetében a legkedvezőbb a térségi indexek változása (5.1 fejezet, 14. táblázat).

13. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index – „MARS” scenárió

Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012

A fenti három scenárióhoz képest a korrigált térségi index és a pókháló-entrópia vizsgálat is hasonlóan alakul. Azonban az világosan kitűnik, hogy a négy jövőkép közül a M.A.R.S. koncepció mozditja el a legnagyobb mértékben a már amúgy is erősségnek mondható infrastrukturális, társadalmi és környezeti pilléreket, s csökkenti a gyengeségként jelentkező helyi gazdaság és turisztikai pillérek okozta hátrányokat (13. ábra).

A pillérek fenntarthatóságát egy összesítő táblázat segítségével, (11. táblázat) szemléltetjük oly módon, hogy a fentebb bemutatott négy fejlesztési terv közül minden esetben kiemeltük a leginkább fenntarthatót. A tizenöt eset közül mindössze hat olyan volt, amelyben nem a „MARS” scenárió bizonyult a leginkább fenntarthatónak, egy esetben a merész-, három alkalommal a környezeti – gazdasági - turizmus, valamint öt esetben az infrastrukturális scenárió mutatta a legjobb eredményt.

11. táblázat: Fenntarthatósági vizsgálat

Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2012

Fenntarthatóság - Környezeti - legjobb érték								
Pillér kapcsolat	Eredeti	Merész	Infrastrukt	„KGT”	„MARS”	Absztrakt	Pesszimista	Legjobb érték
Gazdaság	29,56%	29,90%	42,70%	42,82%	43,16%	43,23%	28,08%	43,16%
Társadalom	39,38%	41,18%	46,71%	46,24%	46,67%	50,99%	37,32%	46,71%
Környezet	25,17%	25,53%	32,37%	32,37%	32,37%	29,51%	24,24%	32,37%
Fenntarthatóság - Infrastruktúra - legjobb érték								
Pillér kapcsolat	Eredeti	Merész	Infrastrukt	„KGT”	„MARS”	Absztrakt	Pesszimista	Legjobb érték
Gazdaság	55,82%	62,99%	64,05%	61,56%	66,75%	69,64%	51,44%	66,75%
Társadalom	51,02%	55,25%	57,14%	54,42%	58,76%	59,21%	45,97%	58,76%
Környezet	56,19%	56,33%	60,70%	60,70%	60,53%	61,84%	53,79%	60,70%
Fenntarthatóság - Helyi gazdaság - legjobb érték								
Pillér kapcsolat	Eredeti	Merész	Infrastrukt	„KGT”	„MARS”	Absztrakt	Pesszimista	Legjobb érték
Gazdaság	34,59%	35,17%	35,40%	35,32%	35,78%	36,88%	31,06%	35,78%
Társadalom	41,59%	42,64%	43,36%	43,40%	43,63%	44,95%	39,17%	43,63%
Környezet	36,08%	37,95%	38,67%	39,01%	39,80%	42,18%	32,72%	39,80%
Fenntarthatóság - Társadalom - legjobb érték								
Pillér kapcsolat	Eredeti	Merész	Infrastrukt	„KGT”	„MARS”	Absztrakt	Pesszimista	Legjobb érték
Gazdaság	43,49%	47,49%	62,23%	51,49%	51,49%	58,41%	40,27%	62,23%
Társadalom	52,48%	62,57%	63,41%	60,65%	64,78%	62,32%	46,84%	64,78%
Környezet	32,19%	32,62%	32,88%	32,88%	32,75%	35,17%	27,41%	32,88%
Fenntarthatóság - Turizmus - legjobb érték								
Pillér kapcsolat	Eredeti	Merész	Infrastrukt	„KGT”	„MARS”	Absztrakt	Pesszimista	Legjobb érték
Gazdaság	14,57%	15,09%	14,69%	14,70%	14,78%	14,79%	14,51%	15,09%
Társadalom	23,22%	23,36%	23,36%	23,36%	23,41%	26,86%	22,84%	23,41%
Környezet	17,57%	25,97%	26,53%	26,53%	28,24%	26,30%	16,96%	28,24%

A kismértékű változások miatt a 12. táblázat százalékos formában összesítve mutatjuk be a pillérek közötti kapcsolat változását. A társadalom és az infrastruktúra szoros kapcsolatának köszönhető, hogy a társadalmi pillér kapcsolatok esetében az infrastrukturális fejlesztési scenárió bizonyult a legeredményesebbnek. Összességében mégis a „MARS” fejlesztési terv esetében figyelhető meg a legerősebb pillérek közötti kapcsolat (3. melléklet).

12. táblázat: Pillérek közti kapcsolat

Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2012

Pillérek közötti kapcsolat - KTI - legjobb érték								
Pillér kapcsolat	Eredeti	Merész	Infrastrukt	„KGT”	„MARS”	Absztrakt	Pesszimista	Legjobb érték
K-I	39,01%	43,55%	52,03%	50,04%	54,11%	54,98%	34,83%	54,11%
K-H	32,82%	34,25%	41,20%	41,12%	41,69%	43,46%	29,43%	41,69%
K-Tá	40,11%	44,48%	55,32%	51,83%	53,55%	54,42%	35,81%	55,32%
K-T	28,46%	30,41%	36,46%	36,33%	36,88%	38,80%	27,01%	36,88%
I-H	43,68%	47,67%	49,49%	48,21%	51,42%	53,20%	38,15%	51,42%
I-Tá	48,96%	55,43%	59,56%	55,54%	59,85%	60,79%	42,87%	59,85%
I-T	38,81%	43,38%	44,58%	43,16%	46,48%	47,72%	35,32%	46,48%
H-Tá	41,52%	45,90%	47,79%	46,44%	47,54%	50,09%	35,89%	47,79%
H-T	30,94%	33,80%	34,25%	34,28%	35,03%	36,92%	28,02%	35,03%
Tá-T	36,96%	41,57%	43,60%	41,84%	43,32%	45,54%	33,26%	43,60%

5.1 Javaslat

Kutatásunk eddigi vizsgálatainak és eredményeinek tükrében a legoptimálisabbnak vélt fejlesztési scenáriónkban a kistérség helyi adottságaira építve megalkottunk egy „jövőképet”, melynek alappillére egy vadas- és kalandpark kialakítása. Ezzel segítenénk a kistérség felzárkózását a régió többi kistérségéhez s erre alapozva egy diverzifikált fejlesztési terv valósulhatna meg.

A szakértői rendszerünk mind a negyven mutatóját közvetlen, illetve közvetett módon változtattuk (13. táblázat), mely változtatás első ránézésre rémisztően nagynak tűnő változtatások nem takarnak ekkora arányú módosulást a számításaink alapján képező adatbázisban, mert ezeknél a mutatóknál az alapadatok értékei jelentősen elmaradnak a régiós átlagtól. Ilyen eset például a kerékpárutak 877%-kal történő növelése, mert jelenleg 3,65 km hosszúságú bicikliút található a térségben, melyet mi 32 km-re növeltünk.

13. táblázat: „MARS” scenárió elvárt változások mértéke

Forrás: saját szerkesztés, 2012

Pillér	Mutató	Érték
Környezet	KEOP-os kifizetések ÚSZT-ből összesen	47%
	Környezetvédelmi bírság + természetvédelmi bírság + talajterhelési díj	-57%
	Másodlagos közműolló	169%
	Hasznosított települési szilárd hulladék / Összes elszállított települési szilárd hulladék mennyisége	496%
Infrastruktúra	Gyógyszertárak száma	45%
	Egyéb élelmiszer-szaküzletek száma	200%
	Szakiskolai, szakközépiskola, technikumi, gimnáziumi végzettségű regisztrált munkanélküliek száma	-71%
	Jelzőrendszeres házi segítségnyújtásban részesülők száma	88%
Helyi gazdaság	ROP-os kifizetések gazdaságfejlesztésre ÚSZT-ből összesen	60%
Társadalom	Bölcsődék száma	200%
	Vándorlási különbözet	-100%
	Családsegítő szolgálatok száma	233%
	Rendszeres szociális segélyben részesítettek átlagos száma	-69%
Turizmus	Vendégéjszakák száma a fizetővendéglátásban	91%
	Kerékpárút	877%

A javulásnak köszönhetően a következő hatásokat várjuk a térségben:

- a gazdaságfejlesztésnek köszönhetően átlagosan 50%-os támogatásnövekedést,
- a szakmával rendelkező munkanélküliek számának 70%-os, a teljes munkanélküliség 25%-os csökkenését,
- a közművesítettség hatékonyságának átlagosan 300%-os javulását,
- a közlekedési és társadalmi/szociális infrastruktúrának ugyancsak 300%-os átlagos változását, illetve
- a beruházásnak köszönhetően a térség gazdagodna számos meghatározó látványossággal.

A különböző fejlesztési javaslatok az erdő- és vadgazdálkodás, a közművesítettség, a közszolgáltatás- és közlekedésfejlesztés, valamint a gazdasági, társadalmi, turisztikai megújulás köré csoportosíthatóak (14. táblázat).

Fejlesztésünk egyik alappillére az erdő- és vadállomány fejlesztése, ami elengedhetetlen a vadaspark és a vadászturizmus hatékony megvalósításához. A fejlődés alapeleme a vadaspark kialakítása, mely turisztikai attrakcióként jelenne meg a kistérségen belül, amellet megfelelő foglalkoztatója lenne az alacsony képzettségű helyi lakosoknak. A képzési palettát színesítené az erre épülő vad- és erdőgazdálkodási szakképzések indítása. A vadászturizmus térnyerése mellett kiemelt szerepe lenne a kistérség horgásztavainak hasznosításából fakadó horgászturizmusnak. A gazdag faállománnyal rendelkező Gemenci erdőben egy jól strukturált és ütemezett erdőgazdálkodást lehetne kialakítani különböző fafeldolgozó üzemek létesítésével.

Jövőképünk másik fontos része a turizmus fellendítése, a lovas turizmus szerepének növelése. A lovas oktatás népszerűsítésével valamint a lovas turizmust megvalósító gazdaságok támogatásával. Meghonosodása után lehetőség nyílna különböző erre épülő rendezvények, például lovagi tornák, lovas íjász versenyek megszervezésére. A turizmus diverzifikálására további lehetőség egy fürdőzésre alkalmas tó környékének kiépítése, ahol helyet kapna egy hotel, kalandpark, strand, szabadtéri mozi, étterem, amelynek kialakítására és működésére már láthatunk jó gyakorlatot a Bánki-tó esetében.

Ahhoz, hogy a fent említett intézkedések hatékonyan és gazdaságosan működjenek, szükséges a gazdaság fejlesztése, különböző non-profit szervezetek és vállalkozások formájában, akik egy jól működő vertikális láncot alkotnának a térségben. A megnövekedett igények kielégítését segítené az intézményi tevékenységek növelése, úgy, mint önkormányzati épületek bérbeadása vállalkozók számára.

A turizmus sokrétűvé válásával párhuzamosan gyarapodna a kulturális rendezvények száma, mivel az idáig hiányzó (közművelődési) intézmények megfelelő háttérrel biztosítanának ezek lebonyolítására. Nem csupán az ide látogatók igényeit tartjuk szem előtt, hanem a helyieknek a családsegítő szolgálat, az idősödő lakosság számára pedig a jelzőrendszeres háziiorvosi segélynyújtás bővítését szorgalmazzuk.

A fentiekben felsorolt négy intézkedéscsomagnak mondhatni feltétele a közművesítettség, a közszolgáltatás- és közlekedésfejlesztés. Ennek keretein belül prioritást élvez a csatornázottság mértékének növelése és a hulladékkezelés hatékonyabbá tétele. Ennek eszköze lehet a meglévő hulladékgyűjtő telep korszerűsítése vagy egy új létesítése. Fontosnak tartjuk az autómentes közlekedés biztonságosabbá tételét további gyalog- és kerékpárutak illetve járdák kiépítésével.

14. táblázat: „MARS” Szenárió fejlesztési irányainak összesítő táblázata

Forrás: saját szerkesztés, 2012

Fejlesztési csomag	Erdő- és vadállomány fejlesztés	Közműve-sítettségi infrastruktúra	Köszolgáltatási infrastruktúra	Közelekedési infrastruktúra	Gazdaságfejlesztés	Társadalmi infrastruktúra	Turizmusfejlesztés
Fejlesztési javaslat	Vadaspark	Csatornázás	Gyógyszertár	Kerékpárút	Intézményi tevékenység növelés	Családsegítő szolgálat, Jelzőrendszeres háziorvosi segélynyújtás	Lovas turizmus
	Vadászturizmus	Hulladékgyűjtő telep		Járda	Nonprofit szervezetek	Közművelődési intézmények száma	Lovagi torna
	Horgászturizmus				Üzemanyagtöltő állomás	Kulturális rendezvények	Hotel, kalandpark, strand, szabadtéri mozi, étterem
	Erdőgazdálkodás				Vállalkozások (étterem, cuki, egyéb élelmiszer)		
					Vállalkozásbővítés (inkubátorház)		

Mindezeknek megvalósulásához elengedhetetlenül fontos a humánerőforrás fejlesztése, mely a térség adottságaira épülve főként az erdő- és vadgazdálkodás, valamint a vendéglátás köré összpontosulna, továbbá hangsúlyosnak tartjuk a kistérség települései közötti kapcsolatok erősítését, mely a kistérségi együttműködések gyakoriságát biztosítaná.

6 Összefoglaló

Tanulmányunkban a komplex programokkal segítettő leghátrányosabb helyzetű kistérségek közül a Tamási kistérség vizsgálatát végeztük el. A jelenlegi helyzet feltárása, a SWOT analízis elkészítése után a pókháló-entrópia vizsgálat segítségével elvégeztük a kistérség elemzését, meghatároztuk fejlesztési lehetőségeit, valamint ezen scenáriók fenntarthatóságát és a kistérségre gyakorolt hatásukat is nyomon követtük.

Vizsgálataink eredményeképpen megállapítható, hogy nem elég csupán a kistérségben megfelelőnek mondható értékeket hozó mutatók további fejlesztése, vagy épp ellenkezőleg, az átlag alatti értékekkel bíró mutatók javítása. Ahhoz, hogy a térség egésze javulást, mérhető (és látható) eredményt érjen el, mindenképp szükséges egy komplex, minden pillérre kiterjedő fejlesztési terv megalkotása.

A leginkább fenntarthatónak ítélt fejlesztési tervünk a kistérségben rejlő potenciálokra építve megfogalmaz egy "kitörési pontnak" szánt intézkedést, mégpedig a vadaspark-kalandpark kialakítását, mellyel első lépésben segítené a kistérséget egy átlagos fejlettségi szint elérésében, ezen fejlesztésre alapozva hosszú távon egy több lábon álló fejlesztési koncepció bontakozhatna ki. Egy fejlesztés sem lehet azonban teljes a helyi humán erőforrásban rejlő kihasználatlan, kiaknázatlan lehetőségek fejlesztése nélkül, melyet a helyi adottságokra épülve, specializáltan kell megvalósítani. Igaz, a fentebb bemutatott „MARS” scenárió sem ígér csodákat, hiszen ezek nagy összegű beruházásokat jelentenek, melyek finanszírozására leginkább uniós forrásokból lenne lehetősége a kistérségnek. A 2007-2013-as programozási időszakban az Új Széchenyi Terv, a Környezeti és Energia Operatív Program, a Társadalmi Megújulás Operatív Program és a Dél-dunántúli Operatív Program kereteiben hívhatna le a Tamási kistérség a projektekhez, fejlesztési javaslatokhoz támogatásokat. További kiegészítő forrásként szolgálhatnak a leghátrányosabb helyzetű kistérségek számára elérhető alacsonyabb önrészt igénylő, speciális pályázati konstrukciók; a Gazdaságfejlesztési Operatív Program keretében meghirdetett kis- és középvállalkozások, illetve nagyvállalatok fejlesztését segítő konstrukciók, (mikro)hitelprogramok, valamint a foglalkoztatás javítását célzó „Lépj egyet előre!”- vagy Start kártya programok.

7 Irodalomjegyzék

7.1 Szakirodalom

1. Beke Sz. (2009): Békés megye népességének egészségi állapota és egészségügyi ellátása, doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Földtudományok Doktori Iskola, Pécs
2. Bihari P. (2001): Műszaki termodinamika jegyzet, Budapest, Budapesti Műszaki Tudomány Egyetem
3. Dávid J. (2004) A hátrányos helyzetű térségek további fejlesztésének lehetőségei és irányai. Falu Város Régió, 2004 (1-2), 30-36. p.
4. Dénes T. (2000): Biztonságos információ(s) társadalom? (Két paradox egy címben), Budapest. http://www.titoktan.hu/_raktar/_e_vilagi_gondolatok/4.GondolNFARS.htm In: In: Goda P. (2012): Új rendszerelméletű helyzetfeltérési módszer a vidéki területek fejlesztésében, doktori értekezés, Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő
5. Divós P. (2010): Termodinamika és biológia, Természet- és társadalomtudományi analógiák kurzus beszámoló, Széchenyi István Szakkollégium
6. Enyedi, Gy. (2004) Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon. Magyar Tudomány 2004 (9) 935-941. p.
7. Fröklisch Werner D. (1996): Pszichológiai szótár. Springer Kiadó, Budapest
8. Goda P. (2012): Új rendszerelméletű helyzetfeltérési módszer a vidéki területek fejlesztésében, doktori értekezés, Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő
9. Gyenizse P. (2001): A földrajzi energiák szerepe a zselici települések fejlődésében – In: A táj és az ember - geográfus szemmel, JATE Szeged
10. Hoggart K. - Buller H. (1994): Vidékfejlesztés. In: Madarász Imre (szerk.): Szöveggyűjtemény a Vidékfejlesztés szociológiája tantárgy tanulmányozásához. Szent István Egyetem, Gödöllő
11. Illés I. (2008): Regionális Gazdaságtan – Területfejlesztés. Typotex, Budapest
12. Kollár K: A hazai hátrányos helyzetű kistérségek főbb térgazdasági összefüggései, 2012 (107-108.o.)
http://www.szie.hu/file/tti/archivum/Kollar_Kitti_ertekezes.pdf [Letöltés: 2012-05-01]
13. Komor L. (2005): Gazdaságpszichológia, Gödöllő. Szent István Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar, Vezetéstudományi Tanszék.
14. Kovács, K. (2007): A leghátrányosabb helyzetű térségek, települések helyzete és fejlesztési lehetőségei. A Falu, 22 (2), 67-79. p.
15. Kuhn A. (1974): The Logic of Social Systems. Jossey-Bass Kiadó, San Francisco
16. McNeill D. - Freiburger P. (1993): Fuzzy Logic. New York, Simon & Schuster Kiadó, 22. p.
17. Meadows D.H. et al (1972): The Limits to Growth. New York: Universe Books. ISBN 0876631650.
18. Mozsgai K. (2011): A fenntartható regionális fejlesztések lehetőségei a nemzeti fejlesztési tervek célkitűzéseinek és intézkedéseinek tükrében, doktori értekezés, Környezettudományi Doktori Iskola, Gödöllő
19. Nemes G. (2005): Integrated Rural Development - the Concept and its Operation. Műhelytanulmányok. MT-DP. 2005/6 Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdaságtudományi Intézet. Budapest. ISSN 1785-377X, ISBN 963 9588 46
20. Nemes Nagy J. (1998): A tér a társadalomkutatásban (Bevezetés a regionális tudományba), Kiadó: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület „Ember-Település-Régió” Budapest, 1998, 2 p.
21. Pokol B. (2004): A társadalom kettős szerkezete. Szociológiai Szemle 3. sz.: 36-51. p.

22. Rechnitzer J. – Lados M. [2004]: A területi stratégiáktól a monitoringig. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 271. o.
23. Simai M. (2001): Zöldebb lesz-e a világ? A fenntartható fejlődés szerkezeti problémái a XXI. Század elején. Akadémia Kiadó, Budapest
24. Szücs E. (1996): Rendszer és modell, I. Nemzeti Tankönyvkiadó. In: Goda P. (2012): Új rendszerelméletű helyzetfeltérési módszer a vidéki területek fejlesztésében, Gödöllő
25. United Nations General Assembly (1987) Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Transmitted to the General Assembly as an Annex to document A/42/427 - Development and International Co-operation: Environment. In: Goda P. (2012): Új rendszerelméletű helyzetfeltérési módszer a vidéki területek fejlesztésében, Gödöllő
26. United Nations General Assembly (2005). 2005 World Summit Outcome, Resolution A/60/1, adopted by the General Assembly on 15 September 2005. In: Goda P. (2012): Új rendszerelméletű helyzetfeltérési módszer a vidéki területek fejlesztésében, Gödöllő
27. Urry J. (2000): "Metaphors". Sociology beyond societies: mobilities for the twenty-first century. Routledge. p. 23. ISBN 978-0-415-19089-3.
28. Walonick D. S. (1993): General Systems Theory. In: Goda P. (2012): Új rendszerelméletű helyzetfeltérési módszer a vidéki területek fejlesztésében, Gödöllő
29. Wessels S. J. B. (2003) Case Study: An Holistic Integrated Approach as a possible modell to address the challenges faced. Bloemfontein, MUCPP In: Goda P. (2012): Új rendszerelméletű helyzetfeltérési módszer a vidéki területek fejlesztésében, doktori értekezés, Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő

7.2 Egyéb irodalom

1. A Tamási kistérség közoktatás-fejlesztési Terve 2007-2013; (2009) www.deldunantul.com/downloads/301 [Letöltve: 2012-04-26]
2. Berényi L. - Réthi G: Szenárióelemzés <http://www.szervez.uni-miskolc.hu/blaci/blaci/otka/tudas/gy2.pdf> [Letöltve: 2012-05-02]
3. Gyulaji Zrt. honlapja http://gyulajzrt.hu/tamasi_erdeszet [Letöltve: 2012-05-02]
4. Tamási kistérség tervdokumentum, "I." verzió módosításai: www.terport.hu/webfm_send/2548 [Letöltve: 2012-04-26]
5. KSH adatai TeIR rendszerén keresztül: <https://teir.vati.hu/> [Letöltve: 2012-04-26]
6. Termálonline.hu: <http://termalonline.hu/furdok/tamasi-thermal-spa> [Letöltve: 2012-04-26]
7. Tolnai Borút Egyesület honlapja: <http://www.tolnaiborut.hu/index.php> [Letöltve: 2012-09-23]
8. Várkonyi L. – Innováció kockázat előadása anyaga http://goliat.eik.bme.hu/~hronszky/varkonyi/innovacio_kockazat.ppt [Letöltve: 2012-05-02]
9. Veres L.: Belső perifériák jelene és jövője a társadalmi- gazdasági térszerkezetben Magyarországon http://geography.hu/mfk2004/mfk2004/cikkek/veres_lajos.pdf [Letöltés: 2012-05-09]
10. Számviteli szabályzatok http://vizsgazz.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5537:06b-tetel&catid=69&Itemid=85 [Letöltés: 2012-05-09]

8 Ábra és táblázat jegyzék

1. ábra: A pókháló-entrópia három elméleti alapesete.....	13
2. ábra: A helyzetfeltárás logikai rendszere a pókhálóelmélet alapján	15
3. ábra: Külső Adottságok Térségi Indexe - Kiindulási állapot.....	25
Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012.....	25
4. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index - Kiindulási állapot.....	25
5. ábra: A kitöltők megoszlása, adott szervezeti egységbe tartozás alapján	26
Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés	26
6. ábra: Szubjektív Térségi Index - Kiindulási állapot.....	27
7. ábra: Szenárió alkotás folyamata.....	29
8. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index - Pesszimista szenárió.....	29
Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012.....	29
9. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index - Absztrakt szenárió.....	30
Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012.....	30
10. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index – „Merész” szenárió	31
Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012.....	31
11. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index – Infrastrukturális szenárió.....	32
Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012.....	32
12. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index – „KGT” szenárió.....	33
Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012.....	33
13. ábra: Korrigált és Objektív Térségi Index – „MARS” szenárió.....	37
Forrás: saját számítás alapján saját szerkesztés a 2. táblázatban feltüntetett adatgazdák adatai alapján, 2012.....	37
1. táblázat: SWOT jellegű mátrix	17
2. táblázat: Adatforrása	18
3. táblázat: KATI képletek	20
4. táblázat: OTI képletek.....	20
5. táblázat: SZTI képletek	21
6. táblázat: KTI képletek.....	21
7. táblázat: A fejlesztési projektek felépítése	28
8. táblázat: Merész” szenárió fejlesztési irányainak összesítő táblázata	31
9. táblázat: Infrastrukturális szenárió fejlesztési irányainak összesítő táblázata.....	32
10. táblázat: „KGT” szenárió fejlesztési irányainak összesítő táblázata.....	33
11. táblázat: Fenntarthatósági vizsgálat	38
12. táblázat: Pillérek közti kapcsolat.....	38
13. táblázat: „MARS” szenárió elvárt változások mértéke	39
14. táblázat: „MARS” szenárió fejlesztési irányainak összesítő táblázata.....	41

9 Melléklet

1. melléklet - Felhasznált mutatórendszer és azok forrásai (adatgazda) a TeIR rendszerén keresztül

Pillér	Dimenzió	Mutató	Adatgazda
Környezet	Politikai	Szelektív hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma / Rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma	Központi Statisztikai Hivatal
		Váll. kommunális adója, 2009 (település)	TÁKISZ
	Gazdasági	KEOP-os kifizetések 2010-től összesen	NFÜ
		Hasznosított települési szilárd hulladék (újrafeldolgozással, komposztálással és energiahasznosítással, összesen) 2009 / Összes elszállított települési szilárd hulladék mennyisége	KSH
	Társadalmi	Környezetvédelmi bírság + Természetvédelmi bírság + Talajterhelési díj	TÁKISZ
		Rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma / lakások száma	Központi Statisztikai Hivatal
	Technológiai	Másodlagos közműellátó: Közcsonatorna-hálózatba bekapcsolt lakások száma / Közütemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások száma	Központi Statisztikai Hivatal
		Védett természeti terület területe, 2009 (település)	KSH-TSTAR
Infrastruktúra	Politikai	Idő szerinti optimalizálás esetén a leggyorsabb út hossza km-ben autópályá csomópontig, 2010 (település)	GeoX Kft./Elérhetőségi idők és távolságok (GeoX Kft)
		Gyalogút és járda, 2009 (település)	Helyi közutak adatai (Magyar Közút Nonprofit Zrt.)
	Gazdasági	Postahivatalok száma, 2010 (település)	KSH-TSTAR
		Egyéb élelmiszer-szaküzletek száma, 2008 (település)	KSH-TSTAR
	Társadalmi	Gyógyszertárak száma (humán), 2010 (település)	KSH-TSTAR
		Szakközépiskola, Technikumi, Gimnáziumi végzettségű regisztrált munkanélküliek száma, 2010	KSH
	Technológiai	Közvetlen járatok átlagos menetideje a kistérség központba, 2009 (település);	GeoX Kft./Elérhetőségi idők és távolságok (GeoX Kft)
		Jelzőrendszeres házi segítségnyújtásban részesülők száma, 2010	KSH
Helyi gazdaság	Politikai	Iparüzési adó, 2009 (település)	TÁKISZ
		Saját folyó bevételek - intézményi tevékenységek bevételei, 2009	TÁKISZ
	Gazdasági	Regisztrált gazdasági szervezetek száma	KSH TSTAR
		Saját folyó bevételek - ÁFA bevételek, 2009 (település)	TÁKISZ
	Társadalmi	Üzemanyagtöltő állomások száma	KSH
		ROP-os kifizetések gazdaságfejlesztésre 2007-2010	NFÜ
	Technológiai	Internet előfizetések száma	GKIE.NET Internetkutató és Tanácsadó Kft.
		180 napon túli nyilvántartott álláskeresők száma összesen, 2010 (település)	KSH-TSTAR
Társadalmi aktivitás	Politikai	Regisztrált nonprofit szervezetek száma (év végén), 2010	KSH T-STAR
		Családsegítő szolgálatok száma, 2008 (település)	KSH-TSTAR
	Gazdasági	Bölcsődék száma (önkormányzati, üzemi, magán, stb.), 2009 (település)	KSH-TSTAR
		Közművelődési intézmények száma, 2010	KSH-TSTAR
	Társadalmi	Vándorlási különbözet	KSH-TSTAR
		Rendszeres szociális segítségben részesítettek átlagos száma (rendelkezésre állási támogatásban részesülők adatai nélkül), 2010	KSH-TSTAR
	Technológiai	Közvetlen járatok száma naponta a kistérség központba, 2009 (település)	Cdata Kft. /Volán/2009
		Háziorvosok száma, 2009	KSH-TSTAR
Turizmus - extern kapcsolatok	Politikai	Műemléki jelentőségű területek száma (MJT), 2009 (település)	Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
		Saját folyó bevételek - helyi adók - idegenforgalmi adó (tartózkodás után + épület után), 2009 (település)	TÁKISZ
	Gazdasági	Összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyeinek száma	Központi Statisztikai Hivatal
		Vendégéjszakák száma a fizetővendéglátásban, 2009 (település)	KSH-TSTAR
	Társadalmi	Kulturális rendezvények száma	Központi Statisztikai Hivatal
		Játszóterek, tornapályák, pihenőhelyek száma, 2009 (település)	KSH-TSTAR
	Technológiai	Éttermek, cukrászdák száma	Központi Statisztikai Hivatal
		Kerékpárút, 2009 (település)	Magyar Közút Nonprofit Zrt.

Forrás: saját szerkesztés TeIR szabadszöveges adatbázisa alapján, 2012.

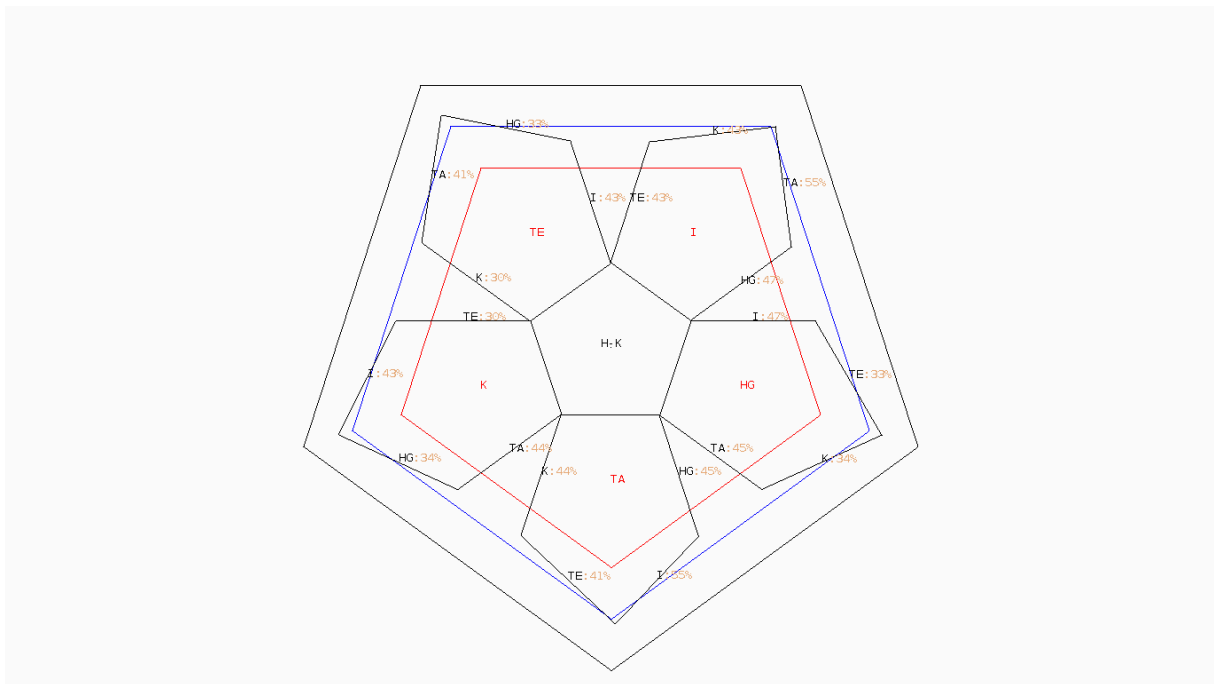
2. melléklet - Kérdőív

Kérdéskör	Kérdés	Válasz lehetőség
Általános kérdések	Ön milyen szervezeti/ társadalmi csoportba tartozik!	Önkormányzat / Civil szervezet / Vállalkozás Egyház / HACS / Oktatási intézmény / Szociális intézmény / Egészségügyi intézmény / Lakos / Egyéb
Környezetére vonatkozó kérdések	Mennyire elégedett a településen a szelektív hulladékgyűjtéssel? Milyennek értékeli a településen a környezetvédelmi beruházásokat? Mennyire jellemző a településen a környezetszennyezés? Milyennek értékeli a településen a csatorna- és a vízhálózat kiépítettségét? Hogyan értékeli a település környezeti politikáját? Milyen mértékű a hulladék újrahasznosítás a településen? Mennyire elégedett a településen a hulladékkezeléssel? Milyennek értékeli a természetvédelmi területeket a településen?	Értékelés: 1-től 4-ig terjedő skálán, ahol az 1 - rossz illetve semennyire; a 4 - jó illetve nagyon
Település infrastruktúrájára vonatkozó kérdések	Milyen könnyen érhető el a legközelebbi autópálya? Milyennek értékeli a postai szolgáltatás elérhetőségét a településen? Mennyire elégedett a gyógyszerári szolgáltatás elérhetőségével a településen? Milyen könnyen érhető el Tamási tömegközlekedéssel? Mennyire megfelelő a település útjainak járdával való ellátottsága? Mennyire megfelelőek a településen a mindennapi bevásárlási lehetőségeket? Mennyire felel meg a lakosság iskolai végzettsége a térség munkaerőpiaci keresletének? Mennyire megoldott a településen az idős lakosok otthoni szociális/egészségügyi ellátása?	Értékelés: 1-től 4-ig terjedő skálán, ahol az 1 - rossz illetve semennyire; a 4 - jó illetve nagyon
Helyi gazdaságára vonatkozó kérdések	Milyennek értékeli az önkormányzat adópolitikája? (Elsősorban a vállalkozásokat érintő adókra gondolva) Mennyire vállalkozóbarát az Ön települése? Mennyire lefedett a térség üzemanyagátöltő állomásokkal? Mennyire tartja megfizethetőnek az internet előfizetéseket? Hogyan értékeli az önkormányzat gazdálkodási tevékenységét? Milyennek ítéli a településen folyó kereskedelmet? Milyen a gazdaságfejlesztési programok hatékonysága? Hogyan ítéli meg a település foglalkoztatási helyzetét?	Értékelés: 1-től 4-ig terjedő skálán, ahol az 1 - rossz illetve semennyire; a 4 - jó illetve nagyon
Társadalmi aktivitására vonatkozó kérdések	Milyennek tartja a helyi civil szervezetek tevékenységét? Megfelelő-e a nők munkavállalási feltételei gyermekszülés után? Milyen hatással van a település életére a betelepülő lakosok? Mennyire megoldott Tamásiba való eljutás tömegközlekedéssel? Mennyire tudja ellátni a családsegítő szolgálat a hozzáfutók igényeit? Hogyan értékeli a Művelődési házak működését? Értékelje, hogy a település lakói milyen mértékben szorulnak rendszeres szociális segélyre? Mennyire megfelelően tudja kielégíteni a helyi szükségleteket a település háziorvosi szolgálata?	Értékelés: 1-től 4-ig terjedő skálán, ahol az 1 - rossz illetve semennyire; a 4 - jó illetve nagyon
Idegen forgalmára vonatkozó kérdések	Mennyire elégedett a településen a turisztikai látványosságokkal? Milyennek találja a szálláslehetőségeket a településre érkezők számára? Elégedett-e a településen megrendezett kulturális programokkal? Milyennek értékeli a településen található vendéglátó egységeket? Mennyire teszi kedvezővé az önkormányzat a turisztikai vállalkozások működésének feltételeit? Mennyire vonzó külföldiek számára a település? Milyen a közösségi terek (játszótér, tornapálya, stb.) állapota? Hogyan ítéli meg a település kerékpárutakkal való ellátottságát?	Értékelés: 1-től 4-ig terjedő skálán, ahol az 1 - rossz illetve semennyire; a 4 - jó illetve nagyon

Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2012.

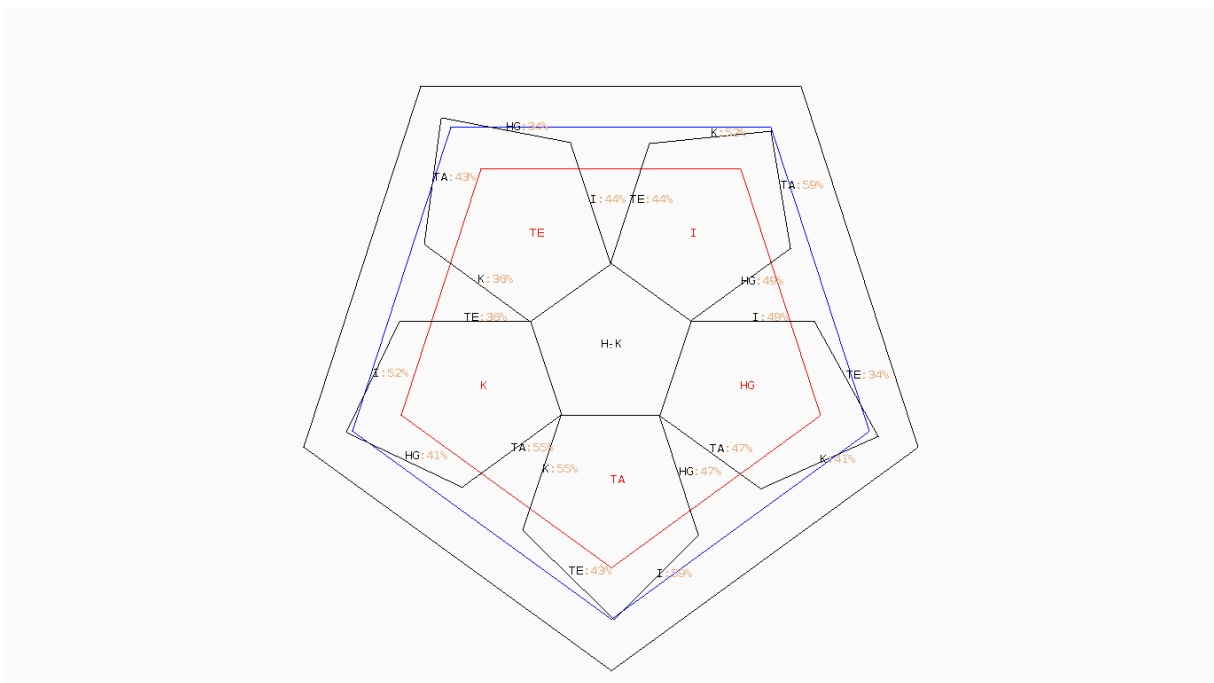
3. melléklet - Entrópia vizsgálatok eredménye (magyarázat 2.5. fejezet)

„Merész” fejlesztési terv

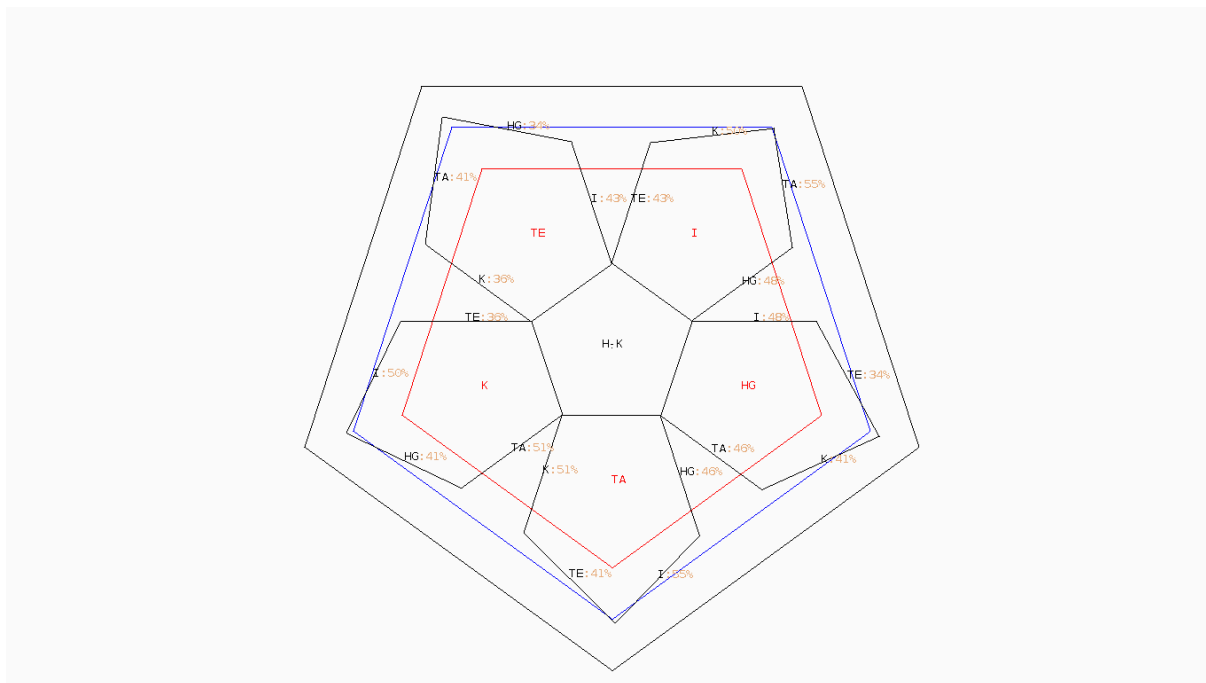
Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2012.

Infrastrukturális fejlesztési terv

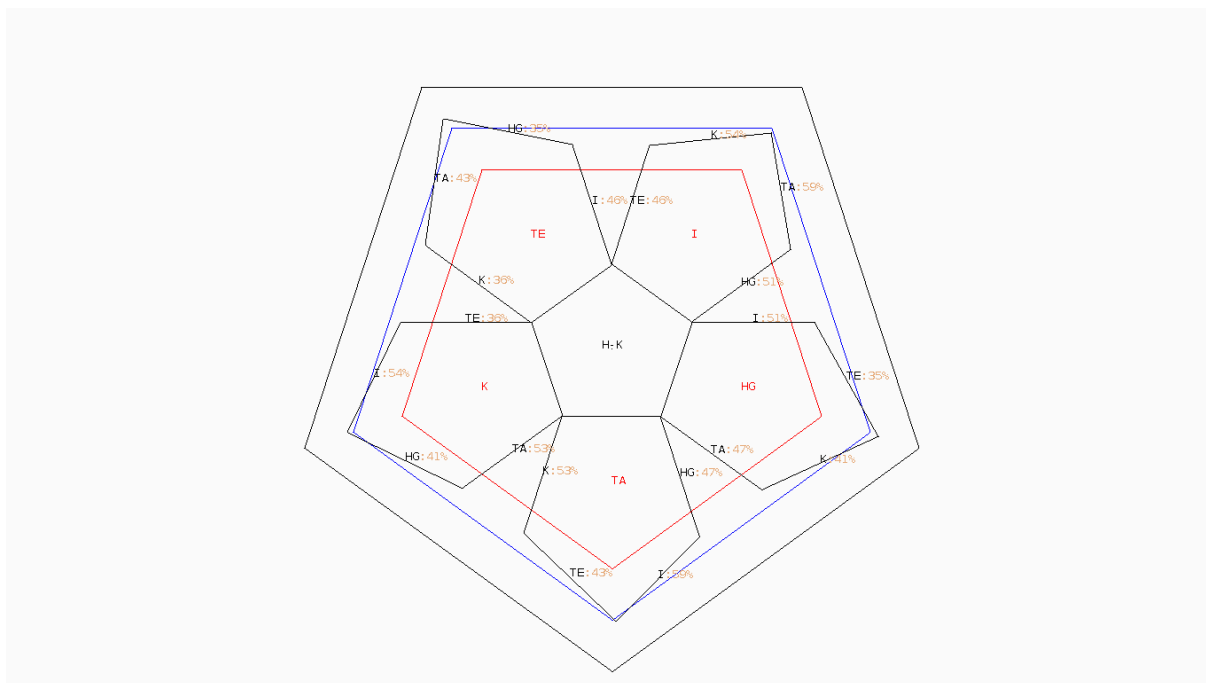
Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2012.

KGT fejlesztési terv

Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2012.

„M.A.R.S.” fejlesztési terv

Forrás: saját vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2012.